

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

Benas Jankauskas

Studijų programos *Lietuvių filologija* (specializacija – *leidyba*)

IV kurso studentas

MIKALOJAUS DAUKŠOS *POSTILĖS* MARGINALIJOS

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo vadovas
prof. dr. Bronius Maskuliūnas

Šiauliai 2012

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

TVIRTINU

Katedros vedėja

lekt. dr. Ona Laima Gudzinevičiūtė

.....

2012-.....-.....

(Parašas)

(data)

MIKALOJAUS DAUKŠOS *POSTILĖS* MARGINALIJOS

Baigiamasis bakalauro darbas

Darbo autorius

.....

Patvirtinu, kad šis darbas yra savarankiškas

.....

.....

(Parašas)

(data)

Katedros administratorė

Irma Jurgaitytė

.....

.....

(Parašas)

(data)

Šiauliai 2012

Turinys

ĮVADAS	4
1. MARGINALIJOS – SVARBUS KNYGOS ELEMENTAS.....	6
1.1. Terminai ir skiriamieji marginalijų bruožai	6
1.2. Marginalijų klasifikacija	9
1.3. Marginalijų tyrimo istorija ir raida.....	16
1.4. Marginalijų tyrimų kryptys	19
1.5. Marginalijų atsiradimo priežastys	21
2. MARGINALIJOS MIKALOJAUS DAUKŠOS <i>POSTILĖJE</i>	23
2.1. Glosos.....	23
2.1.1. Sinonimika	24
2.1.2. Rašybos įvairavimas.....	25
2.1.3. Parafrazė.....	26
2.1. Rubrikos	28
2.2.1. Įvadinės rubrikos (temos).....	28
2.2.2. Konstrukcinės rubrikos	29
2.2.3. Apibendrinamosios rubrikos	32
2.3. Šolijos.....	33
IŠVADOS	34
ŠALTINIS IR LITERATŪRA	36
SANTRAUKA.....	38
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)	38
I. PRIEDAS	39
II. PRIEDAS	45

IVADAS

Darbo tema – „Mikalojaus Daukšos *Postilės* marginalijos“. Trumpas šio termino paaiškinimas galėtų būti toks: tai yra ranka rašytos arba spausdintos pastabos knygos puslapio paraštėse. Būtina pastebėti, kad vieningo susitarimo, ką laikyti marginalijomis, mokslininkai nėra priėmę. Šių pastabų knygoje paskirtis gali būti labai įvairi: pataisymai, neaiškių pasakymų paaiškinimai, autoriaus minties parafravimas, kitų literatūros šaltinių citavimas, istoriniais, kultūriniais ar socialiniais aspektais paremta polemika su tekstu ir pan. Kai kurie mokslininkai marginalijomis laiko ir knygoje esančius piešinius, su tekstu visiškai nesusijusius rašinėjimus. Tiriant marginalijas iškyla dar įdomesnis klausimas – kodėl jos buvo užrašytos. Tikrų skaitytojo (ar autoriaus) pastabų žymėjimo motyvų dabar jau niekas nežino, tačiau panagrinėjus galima juos numanyti ar bent jau įsivaizduoti.

Ši tema Lietuvoje tirta gana mažai, panašiomis temomis daugiausia rašyta *Knygotyroje*, žr. Tomo Petreikio (T. 57), Onos Aleknavičienės (T. 46), Sigito Lūžio (T. 42), Arvydo Pacevičiaus (T. 43), Domo Kauno (T. 49), Jolitos Liškevičienės (T. 42) ir kt. straipsnius. Iš užsienio autorių minėtina amerikiečio H. J. Jackson knyga *Marginalia. Readers writing in books*. Marginalijas suklasifikuoti taip pat bandė amerikiečių mokslininkai Kevinas Gotkinas ir Carlas Jamesas Grindley'us. Šiose ir kitose knygoje pateikiama teorine medžiaga bus remiamasi bakalauro darbe.

Darbo temos pasirinkimą lėmė nuo trečio kurso studijuojama leidybos specializacija ir noras geriau pažinti senųjų knygų maketavimo, spausdinimo ypatybes, panagrinėti vieną įdomiausių dalykų – marginalijas, kurios gali atskleisti autoriaus pasaulėžiūrą, jo požiūrį į skaitomą tekstą, teksto supratimą, autoriaus (skaitytojo) to meto kalbą ir kt.

Darbas rašomas šriftu *Palemonas*, nes tekste naudojami senųjų raštų marginalijų pavyzdžiai, kuriuos geriausia perteikti naudojant būtent šį šriftą. *Palemonas* – universali lituanistikos mokslui reikalingų ženklų aibė, taip pat pavadintas ir kompiuterinis šriftas. Šiuo metu *Palemone* yra apie 4300 specialiųjų ženklų, kurie buvo surinkti ir susisteminti analizuojant senuosius lietuviškus raštus, transkribuotus tarmiškus tekstus, lingvistinius žurnalus ir knygas (žr. Aleknavičienė 2005, 10–11).

Darbo objektas – Mikalojaus Daukšos *Postilės*¹ (1599) I dalyje (p. 1–376) užfiksuotos marginalijos. Teorinėje darbo dalyje aprašomi marginalijų, kaip knygos elementų, pagrindiniai bruožai, svarbiausios marginalijų ypatybės, jų istorija ir raida iki naujųjų laikų.

¹ Žodis *postilė*, atsiradęs XIII a., reiškė pradžioje biblijos ištraukos, evangelijos, skaitomos šventadieniais bažnyčioje, aiškinimą. Jis kildinamas iš lotyniškų žodžių *post illa verba* (po tų žodžių, t. y. po evangelijos). Pamokslas (sermo), nebūtinai susijęs su evangelijos aiškinimu arba juo nesiribojęs, nebūdavo vadinamas postile. tik reformacijos laikais išnyko skirtumas tarp *postilės* ir pamokslo, ir postile pradėta vadinti pamokslų rinkinį (*Kolbuszewski K. Postyllografja polska XVI i XVII wieku. Kraków, 1921, str. 19–21*) (žr. Lebedys 1963, 226 išnaša).

Taip pat bandoma paaiškinti marginalijų atsiradimo ir vartojimo priežastis. Praktinėje dalyje išrinktos Daukšos *Postilės* marginalijos analizuojamos keliais aspektais: motyvacijos, paskirties, lingvistiniu ir istoriniu.

Darbe marginalijų bendram vaizdui susidaryti naudojamosi tinklalapyje *ePaveldas.lt* įdėtu fotografuotiniu *Postilės* leidimu (žr. Daukša 1599), o teksto analizei pasitelkiamos Lietuvių kalbos instituto (toliau – LKI) tinklalapyje skelbiamos *Postilės* konkordancijos (žr. LKI).

Katalikų kunigo Mikalojaus Daukšos *Postilė* – iš lenkų kalbos išverstas Vilniaus jėzuitų kolegijos rektoriaus Jokūbo Wujeko pamokslų rinkinys. Tai yra viena iš pačių svarbiausių XVI a. knygų lietuvių kalba, turėjusi didžiulę įtaką lietuvių kalbos raidai, lietuvių kalbos įtvirtinimui viešajame valstybės gyvenime. Knygos prakalba – savotiškas patriotinis manifestas, raginęs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lietuvius išlaikyti ir ugdyti gimtąją kalbą. Yra žinomi šeši šios knygos egzemplioriai: penki saugomi Lietuvoje, vienas – Vatikano bibliotekoje (žr. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka).

T i k s l a s – aprašyti marginalijas, kaip neretai pasitaikantį knygos elementą senuosiuose lietuviškuose raštuose; išanalizuoti surinkus pavyzdžius anksčiau minėtais aspektais.

U ž d a v i n i a i: 1) iš Mikalojaus Daukšos *Postilės* (1599) I dalies išrinkti marginalijas; 2) sugrupuoti jas pagal nustatytus kriterijus; 3) išanalizuoti išrinktas marginalijas pagal anksčiau minėtus aspektus; 4) padaryti išvadas.

D a r b o š a l t i n i s – Mikalojaus Daukšos *Postilė* (1599).

D a r b o s t r u k t ū r a: darbą sudaro įvadas, tiriamoji-teorinė dalis apie marginalijas, praktinis jų nagrinėjimas, išvados ir literatūros sąrašas. Teorinėje dalyje pristatomos marginalijos, jų paskirtis, istorija, raida. Praktinėje dalyje analizuojami išrinkti pavyzdžiai.

M e t o d a i: aprašymo, interpretavimo.

P r i e d u o s e pateikiami iš darbo šaltinio išrinkti pavyzdžiai.

1. MARGINALIJOS – SVARBUS KNYGOS ELEMENTAS

Marginalia are the hinges of aesthetic doctrine and intellectual history.

(Marginalijos yra estetikos ašis ir intelektualioji istorija)

George Steiner

1.1. Terminai ir skiriamieji marginalijų bruožai

Žodį *marginalija* Tarptautinių žodžių žodynas aiškina taip:

m a r g i n ā l i j a [lot. *marginalis* – paraštinis]:

1. pastaba knygos arba rankraščio paraštėje;
2. *poligr.* knygos paraštėje įdėta antraštelė;
3. neesminis, šalut. dalykas. (eTŽŽ)

Pirmą kartą šis terminas pasirodė Didžiojoje Britanijoje. „1819 m. nežinomas autorius, pasirašęs inicialais G. J., populiariame Edinburgo žurnale *Blackwood's Edinburgh Magazine* pavartojo žodį *marginalijos* (angl. *marginalies*). Jos žymėjo Samuelio Teyloro Coleridge'o pastabų, išrinktų iš rašytojo Tomo Browno knygos, publikaciją. S. T. Coleridge'o pastabų rengėjas įvadinėje publikacijos dalyje išryškino jų vertę ir pažymėjo: *Šis [tekstas] yra iššifruotas iš tuščių [arba spauda neužpildytų – T. P.] sero T. Brown „Darbų“ folianto lapų ir yra geras „Marginalijų“ pavyzdys; ir dar labiau artimesnis [tiesai] kaip bet kuris iš jo [S. T. Coleridge'o] spausdintų darbų*“. Šis terminas nebuvo naujas ir rankraštinės knygos epochai, nes tuomet knygos paraštė buvo vadinama *margo*. Paraštinės pastabos (angl. *marginal notes*) nuo XVI a. pabaigos buvo žinomos ir Anglijos spaudos terminijoje. Taigi termino autorius, formuluodamas apibrėžimą, atsižvelgė į tuometinės spausdintinės knygos terminiją. Tuo metu negirdėtas dalykas buvo tas, kad G. J. marginalijomis vadino visus knygos lape paliktus rankraštinius įrašus. Tad susidaro dvi marginalijų grupės, jas skirstant pagal išorinius bruožus, – rašytinės ir spausdintinės (žr. Petreikis 2011, 69).

Anot Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto doktoranto Tomo Petreikio, pagal tokį marginalijų skirstymą atsispindi du tyrimo aspektai: *k o d i k o l o g i n i s* (lot. *codex* – „mokslas apie rankraštinę knygą“) ir *p o l i g r a f i n i s* (pramoninis spausdinimas). „Tiek kodikologinė, tiek poligrafinė marginalijų samprata, remdamasi jų funkcinė prigimtimi ir tekstologiniu pagrindu, sutinka, kad marginalijos yra pagalbinis informacinis tekstas ir informaciniai ženklai, tik kodikologai prie jų priskiria ir teksto korektūrą, nes ja baigdavosi rankraštinės knygos gamybos procesas“ (žr. Petreikis 2011, 68). Pagal šį skirstymą Mikalojaus Daukšos *Postilėje* fiksuotinos tik poligrafinės marginalijos, t. y.

spausdintos kaip ir visas knygos tekstas. Išlieka klausimas dėl marginalijų atsiradimo laiko dar knygos kūrimo, rankraščio procese. Turint galvoje, kad M. Daukša *Postilę* vertė, galima tvirtai paneigti, kad visos marginalijos taip pat yra verstinės – vertėjas knygoje pateikia nemažai įvairių lietuviškų sinonimų, palyginimų, parafrazių. Taigi, kai kurios *Postilės* marginalijos atsirado žymiai vėliau už originalų tekstą.

Dar vieną marginalijų tyrimo aspektą T. Petreikis įvardija kaip „p o l e i d y b i n ė“. Šios marginalijos yra sukurtos jau po galutinio knygos išleidimo ir atspindi ne leidėjo (rengėjo, spaustuvinininko ar skriptoriaus), o skaitytojo interesus. Nors pastarasis aspektas yra gan įdomus tiriant marginalijas, šiame darbe jis nebus nagrinėjamas. Kodikologinės marginalijos čia nagrinėjamos tik kaip pagalbinė medžiaga aptarti poligrafinių marginalijų istoriją, jų raidą.

Kaip jau minėta, tik atsiradus *marginalijų* terminui, jomis laikytos visos pastabos, esančios knygoje. Dažniausia vieta, kur skaitytojas (savininkas) pirmą kartą ką nors parašo, yra knygos priešlapis. Čia įrašomas knygos savininkas, įsigijimo vieta, sąlygos, data, rečiau pažymima, apie ką knygoje rašoma, nuomonė apie perskaitytą tekstą, jei knyga dovanota, rašomas sveikinimas. Pasak Hetheros J. Jackson, priešlapyje išsakytos mintys yra labiausiai asmeniškai žodžiai, kuriuos knygoje užrašo skaitytojas. Šie žodžiai skirti ateičiai, prisiminimams, o jei tekstas spausdintas – įžangai, ryšio užmezgimui tarp autoriaus ir teksto, palikti kitiems skaitytojams (žr. Jackson 2001, 31). Įrašai, nurodantys esamą ar būsimą savininką, dedikaciją, linkėjimą ar pan. ir esantys priešlapyje, knygos galiniame viršelyje ar kitur, išskyrus pagrindinį tekstą, vadinami *p r o v e n i e n c i j o m i s* (lot. *provenio* – kyla, atsiranda) – 1) knygos priklausomybės nustatymu pagal jos ankstesnių savininkų, įstaigų, organizacijų ar bibliotekų įrašus, knygos ženklus ar kitus duomenis; 2) knygos priklausomybės ženklu (žr. Proveniencijos). Tam tikromis šių dienų proveniencijomis galime laikyti bibliotekų nuosavybės antspaudus knygose. Bibliotekos, antspauduodamos knygas, laikosi vienos pagrindinės taisyklės – atskira biblioteka savo antspaudą deda tik tame puslapyje, kuriame yra susitarta (pvz. Šiaulių universiteto bibliotekos nuosavybės antspaudas dedamas septyniolikame knygos puslapyje).

Žiūrint į senosios knygos puslapio struktūrą, be marginalijų, galima išskirti dar kelis elementus: puslapio viršuje – *k o l o n t i t u l a s* (vok. *Kolumnentitel*), puslapinė antraštė, užrašas kai kurių spaudinių kiekviename puslapyje virš teksto (eTŽŽ) (šis žodis lietuvių kalboje nevertotinas, jį siūloma keisti žodžiu *antraštė*, *puslapio antraštė*, tačiau šiame darbe, norint išvengti terminų mišimo, ir toliau bus vartojamas terminas *kolontitulas*), puslapio apačioje – *k u s t o d a s* (lot. *custos* (kilm. *custodis*) – sargas, saugotojas (eTŽŽ), senovinių rankraštnių ir spausdintų knygų puslapio pabaigoje įdėtas kito puslapio pirmas žodis arba pirmas skienuo). Kiti mokslininkai, tokie kaip H. J. Jackson, kolontitulų ir kustodų neskiria, o viskam apibrėžti vartoja vieną terminą *marginalijos*. Panašiu kampu bus žiūrima ir šiame darbe. Verta paminėti

dar vieną terminą, kuris šiame darbe bus gana dažnas – pagrindinis tekstas. Šis terminas vartojamas turint galvoje tik tą tekstą, kuris yra užrašytas puslapio viduryje, atmetus visas paraštes (žr. II priedą).

Terminų vartojimą labai dažnai lemia gimtoji mokslininko kalba, nes anglų kalboje plačiau vartojamas yra terminas *marginal notes* – užrašai, esantys pakraščiuose, t. y. aplink pagrindinį tekstą. Princtono universitete (Niujorkas, JAV) surinkti duomenys įrodo šią terminų vartojimo priklausomybę nuo kalbos:

- vokiečių kalba: *Randbemerungen* (marginalia, glosses, comments, marginals, shoulder notes), *Marginalnoten* (marginalia, shoulder notes);
- italų kalba: *annotazioni in margine* (marginal notes, marginalia), *note marginali* (marginalia);
- rusų kalba: *маргиналии* (marginalia, side notes), *заметки на полях* (marginalia, side notes), *боковики* (outsets, marginalia, shoulder notes);
- švedų kalba: *marginalanteckningar* (marginalia);
- čekų kalba: *okrajové poznámky* (marginalia), *poznámky na okraji* (marginalia), *marginálie* (marginalia, gloss, side note);
- duomenų bazė turi ir lietuvišką vertimą: *pastabos paraštėse* (marginalia), *marginalijos* (marginalia). (žr. Webster's Online Dictionary)

Kaip matome, dauguma kalbų turi savo pakaitą terminui *marginalijos*. Dažniausiai naujasis terminas apima platesnę marginalijų sąvoką, pavyzdžiui, vokiečių kalboje žodis *Randbemerungen* reiškia ne tik *marginalijos*, bet ir *glosos*, kurios yra marginalijų rūšis, *komentariai*, *paraštės* (!) ir *ranka rašytos pastabos* (angl. *shoulder notes*). Rusų kalba marginalijoms nusakyti galime rinktis iš trijų variantų: *маргиналии*, *заметки на полях*, *боковики*. Pastarasis terminas yra plačiausias – apima *visą plotą aplink pagrindinį tekstą, marginalijas, rankrašties pastabas*. Šitoks terminų įvairavimas skirtingose kalbose neleidžia įsitvirtinti griežtai marginalijų klasifikacijai, nusistovėti bendrai klasifikacijos sistemai.

1.2. Marginalijų klasifikacija

Marginalijų klasifikacija – vienas sunkiausių dalykų analizuojant bet kurio laikmečio spausdintas, rankraštines ar „pogamybines“ marginalijas. Nors mokslo pasaulyje ir nėra nusistovėjusios vieningos terminijos tiriant marginalijas, bandymų įvesti tvarką vis dėlto yra. Toliau darbe pateikiamos dviejų JAV mokslininkų marginalijų klasifikacijos. Pirmoji klasifikacija, siūloma Kevino Gotkino, žiūri į marginalijas išoriškai – į jų pavidalą, vietą puslapyje, užrašymo būdą ar net užrašymo vietą (bibliotekos knygų marginalijos). Ši klasifikacija gana abstrakti, marginalijos čia suprantamos tik kaip tekstas, užrašytas šalia pagrindinio knygos teksto. Kita klasifikacija, pateikiama Carlo Jameso Grindley'aus, yra žymiai detalesnė. Mokslininkas marginalijas klasifikuoja ir pagal jų išorę, ir pagal prasmę, paskirtį. Marginalijomis laikoma viskas, kas nėra knygos tekstas: nuo paprasčiausių rašiklio išbandymų iki skaitytojo polemikos su knygos autoriumi.

Dvi skirtingos klasifikacijos pateikiamos ne veltui: pirmoji – tai teorinė marginalijų analizė žiūrint įvairiais požiūriais, antroji – išsamesnė, į kurią įtraukta kuo daugiau galimų knygos įrašų ir kuri labiau atsispindės šio darbo praktinėje dalyje.

Niujorko universiteto Medijų, kultūros ir komunikacijų skyriaus doktorantūros studentas Kevinas Gotkinas internetiniame puslapyje *Dead Media Archive* (žr. Gotkin) siūlo savo marginalijų klasifikavimo metodą. Pabrėždamas, kad į sąrašą įtraukia tik dažniausiai pasitaikančias ir aptinkamas marginalijas, jis pripažįsta, kad marginalijų klasifikacija yra labai sudėtinga. Taip yra todėl, kad kiekvienas žmogus, kuris kada nors skaitydamas knygą žymėjosi, komentavo ar citavo tekstą, galėjo nusistatyti savo taisykles, savaip žymėti savo mintis. Mokslininkas išskiria septynis marginalijų tipus:

- paprastosios – populiariausias tipas, dažniausiai pasitaikantis, kai skaitytojai užrašinėja pastabas sau, asmeniškai. Tokių marginalijų atsiradimą nesunku paaiškinti – asmeninė patirtis. Šios marginalijos taip pat vertingos dėl to, kad gali atskleisti žmogaus asmenybės bruožus;
- bibliotekų – bibliotekose galima rasti geriausių paprastųjų marginalijų pavyzdžių, tačiau šių rūšių nereikia maišyti, nes bibliotekoje marginalijos jau tampa viešos. Įdomiausias faktas apie bibliotekos knygose aptinkamas marginalijas yra tas, kad jos labai įžvalgios;
- taisančiosios – šios marginalijos atlieka esminį akademinio diskurso darbą – taisymą, informacijos atnaujinimą. Rankraštinių knygų laikais tekstą taisyti nebuvo lengva, o knygos perrašymas – brangus ir užimantis daug laiko malonumas, tad į pagalbą buvo pasitelkiamos pastabos paraštėse;
- nuorašai – XVI–XVII amžiaus literatūros suklestėjimo laikais skaitytojai ėmė į savo sąsiuvinius nusirašinėti mėgstamų knygų patikusias mintis;

- *scholijos, glosos, rubrikos* – svarbiausias marginalijų tipas, kurį, kaip matyti, sudaro trys rūšys. Scholijos (graik. *scholion* – komentaras, interpretacija) yra vienos seniausių marginalijų. Jos aiškina kalbą arba tam tikrą svarbų istorinį įvykį, literatūros kūrinį. Scholijų aptinkama pirmuosiuose Biblijos leidimuose, klasikiniame literatūroje. Su scholijomis labai susijusios ir į jas panašios yra glosos (graik. *glossa* – kalba), kurios aiškina nežinomą, neaiškų žodį, verčia iš užsienio kalbos. Anksčiau dažnai buvo sudaromas atskiro teksto glosarijus – mažai vartojamų žodžių žodynas. Scholijos ir glosos yra svarbiausi marginalijų tipai. Rubrikos (lot. *rubrica* – raudonas), iš kurių kilo knygų ar kitų leidinių pagrindinių tekstų pavadinimai, kartais irgi įtraukiamos prie svarbiausiųjų, kaip nurodančios teksto esmę. Svarbu pažymėti, kad šių tipų marginalijos – scholijos, glosos ir rubrikos – visada užrašomos autoriaus, o ne skaitytojo. Tai instrukcinės teksto nuorodos, be kurių skaitytojui būtų sunku suprasti tekstą, ypač senesnių laikų ar užsienio rašytojų;
- anotacijos – tai gana platus terminas, apimantis gana daug marginalijų tipų. Autorius gali jomis naudotis nurodydamas teksto struktūrą, panašiai kaip tai daroma scholijomis, glosomis ir rubrikomis, arba tai gali būti prierasas, skirtas labiau susidomėjusiems skaitytojams, norintiems gilinti savo žinias. Anotacijos dažnai rašomos skaitytojų, kurie marginalijose pateikia skaitomo teksto analizę;
- išnašos ir citatos – istoriškai išnašos ir citatos nepakito iki pat mūsų laikų. Teksto autorius jomis nurodo šaltinius, iš kurių sėmėsi įkvėpimo ir pateikia savo mąstymo proceso eigą. Tai sudaro tam tikrą ciklą – rašytojas parodo, kad jis kažkada buvo skaitytojas, kuris žymėjosi tekste pastabas, ir nusprendė visas savo susikaupusias mintis išdėstyti atskirame tekste, nurodydamas šaltinius. Tuomet naują tekstą skaityti imasi jau kitas žmogus, kuriam kils vėl naujų minčių parašyti savąjį tekstą.

Savo straipsnio pabaigoje Kevinas Gotkinas teigia, kad iki šių laikų „senovinės“ marginalijos liko tik specifinis siauro mokslininkų rato tyrimo objektas, o buvęs skaitymo stilius mūsų visuomenėje visai nebeegzistuoja. Skaitytojų ir knygos autorių dialogas nebėra toks turiningas, apsiribojama tik lakoniškomis nuorodomis, todėl marginalijos ir tapo nykstančiu reiškiniu.

Kitas amerikietis mokslininkas profesorius Carlas Jamesas Grindley'us straipsnyje *Reading Piers Plowman C-Text Annotations: Notes Toward the Classification of Printed and Written Marginalia in Texts from the British Isles 1300–1641* (žr. Grindley) pateikia labiau išplėtotą ir smulkesnę marginalijų klasifikaciją. Straipsnis parengtas analizuojant 1300–1641 m. Didžiosios Britanijos tekstus ir spausdintas bei rankraštines marginalijas, tačiau klasifikacija – universali, tinkama ir pritaikoma ir lietuviškų senųjų raštų analizei.

Grindley'us teigia, kad vien pradėti analizuoti marginalijas reikia pastangų. Didžiausia bėda, su kuria susiduria mokslininkai, – teorija ir terminija, pavyzdžiui, knygoje esančius priešlapius, tuščius lapus, metrikos lapus galima laikyti marginališkais pagrindinio teksto atžvilgiu, kaip ir pačias marginalijas. Šią problemą galima išspręsti trimis būdais: a) marginalijas analizuojant pagal viduramžiais parašytą teoriją; b) marginalijas analizuojant pagal šių laikų teoriją; c) pasitelkti senąją teoriją naujosios sukūrimui, atsižvelgiant į kuo daugiau anų laikų teorijos mokyklų atradimų. Pastaruoju būdu remdamasis mokslininkas pateikia marginalijų klasifikaciją, kuri susideda iš trijų pagrindinių skyrių, turinčių po kelis poskyrius:

- I – marginalijos, kurios neturi jokio identifikuojamo konteksto.

Pirmasis skyrius – labiausiai diskutuotinas šioje klasifikacijoje. Mokslininkas marginalijomis laiko neprofesionalių piešinius, atsitiktinius tekstus ar net rašiklio pabandymus. Ar tokie knygoje atsiradę objektai verti būti klasifikuojami ir moksliskai tiriami, neaišku, tačiau jų pastebėjimas klasifikaciją padaro išsamesnę ir detalesnę. Pirmasis skyrius yra skirstomas į keturis poskyrius:

- *nuosavybės ženklai* – dažnai pasitaikanti marginalija, aptinkama knygų priešlapiuose. Čia rašomi savininko inicialai, vardas ir pavardė, įsigijimo sąlygos, šeimos (giminės) istorijos faktai;
- *piešiniai* apibūdinami kaip neprofesionalų iliustracijos, nė kiek neįkvėptos skaitomo teksto ir su juo nesusijusios. Visi profesionalo atlikti darbai, net jei jie ir nevisiškai atskleidžia tekstą, laikomi teksto inspiruotais darbais, atliktais tik dekoravimo tikslais ir yra priskiriami II marginalijų skyriui. Visi, profesionalūs ir neprofesionalūs, piešiniai, sukurti tam, kad būtų geriau atskleista teksto tiesioginė prasmė, priskiriami III marginalijų skyriui;
- *rašiklio bandymai* – viena dažniausių marginalijų, tačiau yra labai svarbu atskirti paprastą rašymą nuo bandymo atkartoti kokią nors rašyseną ar šriftą. Šrifto kopijavimas jau būtų priskiriamas II marginalijų skyriui;
- *pavyzdiniai tekstai* yra sudėtingiausias I skyriaus poskyris. Tai – neplanuoti, atsitiktiniai tekstai, užrašyti pasitaikiusioje knygoje. Svarbu atskirti, ar tai nėra pridėtinis tekstas (II skyrius) arba polemika (III skyrius).

Šiame skyriuje minėtų marginalijų M. Daukšos *Postilėje* nėra, o jeigu tokių ir būtų, jos nepatektų į tyrimo objekto akiratį. Rankraštinės marginalijos, o ypač visiškai nesusijusios su tekstu, galėjo būti įrašytos vieno iš knygos savininkų. Tam tikrais nuosavybės ženklais galima laikyti įvairių bibliotekų antspaudus *Postilėje* (DP 15, 33, 81, 143 ir kt.).

- II – marginalijos, kurios yra tiesiogiai susijusios su pagrindiniu tekstu. Žymiai sudėtingesnis skyrius, susidedantis iš labiau komplikuočių marginalijų nei pirmasis:

- šrifto atkartojimas, kopijuotos iliuminacijos² – tai rankraštinio teksto marginalija, kada skriptoriai bandydavo išmokti ankstesnių laikų rašysenos, dailiraščio ar raidžių marginimo. Tai nėra atsitiktinis parašymas ar pašymas, knygos buvo atidžiai atsirenkamos, kad atitiktų norimą išmokti šriftą;
- kopijuotos ištraukos yra panašios į kustodus – nukopijuojama tam tikra teksto vieta, norint ją pabrėžti, pasinaudoti ja kaip nuoroda į kitą vietą (kustodai, pavyzdžiui, nurodo kito puslapio pradžią);
- pridėtiniai tekstai yra tas pats kaip pirmojo skyriaus pavyzdiniai tekstai, tik sudėtingesni skaitomo teksto atžvilgiu. Jie papildo tekstą dažniausiai kitokio žanro tekstu (pvz., šalia maldos užrašytas eilėraštis), tačiau reikia atskirti pridėtinį tekstą nuo polemikos, kai skaitytojas pateikia savo nuomonę (III skyrius);
- priskyrimo ženklai atskleidžia skaitytojo norą ne tik išsaugoti savo mintis, teksto šaknų suvokimą, bet ir suteikti informacijos ateities skaitytojams;
- turinio lentelės vėliau pakeitė spaustuvėje spausdinamas turinys. Kol tai nebuvo daroma, skaitytojai ištisą, nesuskirstytą tekstą dalindavo į skyrius (plg. Kevino Gotkino klasifikacija, rubrikos), numeruodavo.
- įvadinė medžiaga – sudėtingiausia antrojo skyriaus marginalija. Tai – trumpas skyriaus ar visos knygos apibūdinimas, rašomas pradžioje.
- konstrukciniai ženklai atsiranda dar kuriant knygą. Iliustratoriai, raštininkai tokiais ženklais planuodavo knygos išdėstymą. Šie ženklai, nors ir nėra jokie komentarai ar nuorodos, yra naudingi tyrinėjant knygą nuo jos pradinės stadijos, lyginant, kas buvo suplanuota ir kas padaryta.

Antrojo skyriaus marginalijos yra artimesnės *Postilės* marginalijoms, jos turi tam tikrų bendrų bruožų: iliuminacijos *Postilėje* daromos pagal užrašytą ir išdidintą pirmąją teksto raidę, pridėtinius tekstus galime vertinti kaip rubrikas, kurios yra panašios į posakius, priežodžius ar patarles („Piktnėnis piktas ant pikto neg gieras ant giero.“ (DP 155), „3mogus nor turet wilsá ger / o patis ne nor but geru.“ (DP 198), turinio lentelių ir konstrukcinių ženklų funkcijas taip pat iš dalies atlieka konstrukcinės rubrikos.

² **iluminacija** [lot. *illuminatio* – apšvietimas, išryškinimas] (eTŽŽ):

1. pastatų, gatvių, daiktų puošnus (dažnai spalvotas) apšvietimas;

2. spalvotas piešinys arba inicialai, kuriais buvo puošiami vid. amžių rankraščiai, žemėlapiai, kitaip miniatiūra.

- III – marginalijos, kurios yra susijusios dar ir su pagrindiniame tekste esančiais intertekstais. Šio skyriaus marginalijos atskleidžia nuoseklų (koherentišką) skaitytojo atsaką skaitomam tekstui. Čia keliama svarbiausi klausimai: kuo skaitytojas buvo susidomėjęs, kaip skaitytojas supranta teksto sandarą, kokios yra skaitytojų reakcijos į tam tikrą ištrauką ir ar buvo komentuojama laikantis kokios nors bendresnės temos. Šis skyrius turi penkis poskyrius:
 - s k a i t y m o p a g a l b a – susideda iš tokių marginalijų, kurios padeda kuo greičiau ir lengviau suprasti tekstą. Čia paaiškėja, kad profesorius Carlos Jamesas Grindley'us marginalijomis laiko žymiai daugiau nei tik paraštėse esančius užrašus. Tai parodo aštuoni dar mažesni skyreliai:
 - t e m a – nusako bendrą teksto temą, tačiau nėra teksto santrauka, veikėjų žodžių atpasakojimas, trumpiau tariant, tai labai artima tam, ką šiuo metu vadiname pavadinimu;
 - š a l t i n i o n u o r o d a – nuoroda į pirminį šaltinį, iš kurio buvo paimta mintis. Iš tokių marginalijų galime daryti prielaidas, kokias knygas ir kokiomis kalbomis tuo metu skaitė rašytojas arba skaitytojas;
 - c i t a t o s yra labai panašios marginalijos į šaltinius, tik yra tikslios pirminio teksto ištraukos kopijos su tiksliais nuorodomis;
 - d r a m o s v e i k ė j ų n u o r o d a s ir šiandien randame dramos žanro kūrinių pradžioje, kur išvardijami veiksmo dalyvaujantys veikėjai, kartais trumpai ir apibūdinami;
 - r e t o r i n i a i p a s t e b ė j i m a i – apibrėžia teksto loginius kirčius; ne polemizuoja su tekstu, o informuoja skaitytoją;
 - p a p i l d o m a i n f o r m a c i j a – apima visas pastabas, kurios suteikia naujos, papildomo pasirengimo reikalaujančios informacijos, tačiau nėra priskiriamos kokiam nors autoritetui. Šitokias pastabas rašo pats autorius;
 - v e r t i m a s – savaime suprantamos marginalijos, kurios pateikia tekste esančių žodžių ar frazių vertimą;
 - a p i b e n d r i n i m a s yra mažiau siejamas su moksliskumu, loginėmis struktūromis, o daugiau su pačiu tekstu, dar gali būti vadinamas perfrazuotomis rubrikomis;
 - e t i n ė s u ž u o m i n o s gali būti suvokiamos kaip tiesioginis etinių pažiūrų išsakymas paraštėse. Jos skaidomos į šešias grupes:
 - įžvalgos;

- pavyzdžiai;
 - raginimai;
 - išryškinimai, pabrėžimai;
 - gražbyliavimai, pagyros;
 - ginčas, polemika;
- o polemika remiasi tam tikru metu ir tam tikromis sąlygomis susiklosčiusiomis skirtingomis autoriaus ir skaitytojo nuomonėmis. Pagal to meto galimus nuomonių susikirtimus skiriamos trys grupės (beje, nė kiek nepasenusios ir galiojančios dar ir šiandien):
- socialinis aspektas;
 - dvasinis aspektas;
 - politinis aspektas;
- o literatūrinės pastabos skirstomos į keturias grupes:
- skaitytojo dalyvavimas – tai bet kokia pastaba, marginalija, kada skaitytojas diskutuoja ne su rašytoju, o su pačiu tekstu;
 - humoras ir ironija – tai ne marginalijos, kurios yra juokingos ar ironiškos, o tos, kurios komentuoja tokias teksto ištraukas;
 - alegorija ir vaizdingumas – tas pat, kaip su humoras ir ironija;
 - kalba – vienos rečiausių pastabų. Jų pagausėjimas buvo jaučiamas XV–XVI a. Tai gali būti blogo vertimo taisyklės, nebevartojamų žodžių keitimai ir pan.

Paskutiniojo skyriaus marginalijos yra pačios artimiausios Daukšos *Postilės* marginalijoms. Pagal kiekvieno poskyrio ar grupės aprašymą galima matyti bendrų bruožų, kurie gali būti priskirti poligrafinėms marginalijoms ir kurie vėliau bus aprašomi darbo tiriamojoje dalyje.

Šios klasifikacijos autorius Carlas Jamesas Grindley'us teigia, kad tai nėra baigtinis marginalijų skirstymo rezultatas, nes ateityje kiti tyrėjai gali atrasti kitokių, dar niekur nematytų marginalijų. Būtent dėl to knygotyros moksle ir nėra nusistovėjusios marginalijų klasifikacijos, galbūt jų net ir neįmanoma galutinai ir pagal vienintelę sistemą suklasifikuoti, nes kiekvieną kartą knygoje pastabas žymintis skaitytojas tai daro taip, kaip jam pačiam yra patogiau.

Kaip jau minėta anksčiau, darbo praktinėje dalyje bus vadovaujamasi abiem čia pristatytomis klasifikacijomis, iš jų išvedant savą, specialiai M. Daukšos *Postilei* pritaikytą klasifikaciją. Į pirmą planą iškeliamos pačios svarbiausios marginalijos – glosos, rubrikos ir

scholijos (Kevino Gotkino klasifikacija). Kiekvienai iš jų priskiriami Carlo Jameso Grindley'aus klasifikacijos II ir III skyriuose pateikiami marginalijų bruožai. Taigi, glosoms priskiriama vienintelė – kalbos komentavimo – funkcija, kuri reiškia sinonimika, rašybos įvairavimu, parafravimu, o rubrikos skirstomos į įvadinės (temos, antraštės), konstrukcines ir apibendrinamąsias. Kitos marginalijos, tokios kaip nuorodos į *Naująjį* ir *Senąjį Testamentą* ir lotyniškos marginalijos, klasifikuojamos kaip atskiros grupės, kurios šiame darbe plačiau nenagrinėjamos.

1.3. Marginalijų tyrimo istorija ir raida

MARGINALIA

*Never found in good poems.
Can you believe it?
Are they nude?*

Julia Leith

Apie marginalijas, kaip tyrimo objektą, kaip jau minėta, pirmą kartą buvo paskelbta 1819 m. Edinburge. Nuo to laiko, per beveik du šimtmečius, atlikta daug įvairių marginalijų tyrimų, kad būtų galima susidaryti išpūdį tiek apie marginalijų, kaip objekto, populiarumą, tiek apie patį jų tyrimo mastą.

XIX a. viduryje bibliotekininkai pajuto pareigą ir būtinybę fiksuoti marginalijas. Pirmieji tai pradėjo daryti Kembridžo universiteto bibliotekininkai. Jų katalogizuoti duomenys 1864 m. buvo paskelbti *Catalogue of Adversaria and Printed Books Containing MS. Notes Preserved in the Library of the University of Cambridge* (Adversarijų ir spausdintų knygų su pastabomis, esančių Kembridžo universiteto bibliotekoje, katalogas). Čia registruotos knygų marginalijos daug kur ir aprašomos: kada knygos įrašai atsirado, kas jų autorius (žr. Petreikis 2011, 73). Toliau pateikiamame 1 paveiksle (žr. 1 pav.) matyti Paryžiuje 1553 m. išleistos knygos marginalijų aprašymas: „Knygos pradžioje įdėta vienuolika puslapių su Municho marginalijomis. <...> pabaigoje yra penkiolika pridėtų lapų su Palatine'o marginalijų lyginimu, kuriuos atliko Frommelis tame pačiame leidime <...>“. Kaip matyti, katalogas parengtas gana profesionaliai, nesitenkinta vien marginalijų registravimu. Atskirai išskiriamos proveniencijos tituliname puslapyje rodo marginalijų klasifikavimo užuomazgas – ne viskas, kas užrašyta skaitytojo ar išspausdinta šalia teksto, laikoma marginalijomis.

Sekant britų bibliotekininkų pavyzdžiu, autoriaus ar kito žmogaus marginalijos, išspausdintos knygoje, buvo pradėtos registruoti ir įprastuose knygų kataloguose. Vieni pirmųjų to ėmėsi taip pat britai – Britų muziejaus darbuotojai, kurie marginalijų žymėjimą įtraukė į daugiatomį *Catalogue of Printed Books, 1882–1901* (Spausdintų knygų katalogas, žr. 2 pav.).

Dėl šitokio bibliofilų dėmesio knygas, kuriose yra marginalijų, pradėta žymiai labiau vertinti, sudarinėti įvairius katalogus vien dėl marginalijų buvimo (pvz. aukcionų ir antikvariatų katalogai). Be to, imti leisti ir asmeninių bibliotekų knygų su įrašytomis marginalijomis katalogai.

Oo. III. 22.

MS. notes and collations on Turnebus' edition of *HEPHAESTION*. (Paris 1553.)

At the beginning are eleven leaves inserted containing a collation of a Munich MS. (n. 104) with Pauw's edition: at the end are 15 leaves containing a collation of a Palatine MS. (n. 132) made by Frommel with the same edition. The body of the work contains the deviations of some other MS. from the text of Turnebus, possibly that referred to in the following note on a slip inserted at the beginning: 'Zu Hephaestion besitze ich die von Passow mitgetheilten Lesarten der Breslauer Handschrift, mit welchen ich Ihnen auf Verlangen dienen kann. W. D(indorf?).'

On the title-page: 'Johannes Livineius, Canonicus S. Petri Leodiensis, Collegii Soc. Jesu Ant. 1599.' Below 'S. F. A.' At the bottom 'G. H. 729.' (2086 Herm.)

1 pav. Henry Richard Luard. *Catalogue of Adversaria and Printed Books Containing MS. Notes*

Preserved in the Library of the University of Cambridge, p. 50.

Mary, *Queen of Scots*.—Ceremonial of the marriage of Mary Queen of Scots with the Dauphin of France. [A reprint of the "Discours du grand et magnifique triomphe fait au mariage de tresnoble François de Vallois, Roy Dauphin, etc. et de . . . Madame Marie d'Estreuart, Roynne d'Escosse. Rouen, 1558," edited by Sir H. Ellis, and contributed by W. Bentham, with a MS. presentation note by the editor.]
London, 1818. 4°

2 pav. 1818 m. Londone išleistos knygos aprašymas Spausdintų knygų kataloge. Ši knyga – angliškas vertimas iš prancūzų kalbos, kuriame redaktorius Seras H. Ellisas apteikia savo pastabas (žr. British Museum).

Dėl gerai žinomų istorinių aplinkybių visai kitokia situacija susiklostė Rytų Europoje, o kartu ir Lietuvoje. Lietuviškų leidinių marginalijų tyrimas iš esmės nė kiek nepasistūmėjo Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 metais, o Sovietų Sąjungos okupacijos ir aneksijos laikais, užgožiama Maskvos ir tuometinio Leningrado bibliografijos ir knygotyros laimėjimų, ėmė po truputį vystytis Lietuvos marginalijų fiksavimo praktika. Pirmąjį senųjų spaudinių katalogą *Senoji lietuviška knyga Vilniaus universitete: (Leidinių iki 1800 m. bibliografinė rodyklė)* 1959 m. parengė tuometinis Vilniaus universiteto bibliotekos vyriausiasis bibliografas Nojus Feigelmanas (1918–2002). Po šešiolikos metų išėjo dar vienas N. Feigelmano darbas, galutinai įtvirtinęs marginalijų fiksavimo praktiką Lietuvoje, – *Lietuvos inkunabulų katalogas* (1975). Šis leidinys neatsiliko nuo tokios pobūdžio darbų Vakaruose, nors marginalijų ir proveniecijų neatskirtis išliko (žr. Petreikis 2011, 74).

Lietuvoje pirmoji marginalijas pradėjo skelbti Vilniaus universiteto bibliotekininkė Ona Matusevičiūtė, *Švyturys* 1962 m. publikavusi XVI a. knygoje surastus seniausius

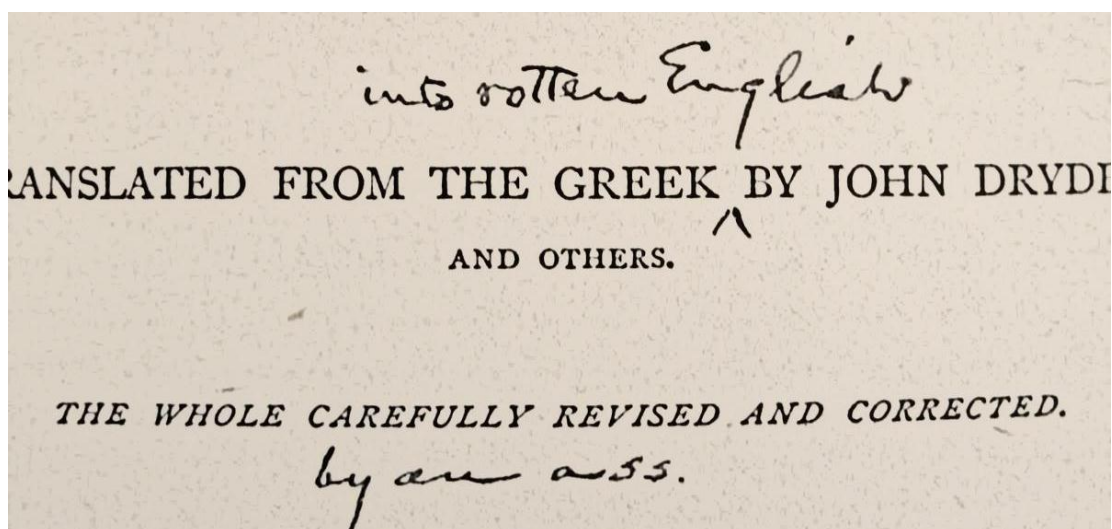
lietuviškus poterius. Iš lietuvių knygotyrininkų į marginalijas dėmesį pirmasis atkreipė Levas Vladimirovas. 1964 m. jis paskelbė tris Motiejaus Valančiaus (1801–1875) įrašus, paliktus Kražių gimnazijos bibliotekos knygose (žr. Petreikis 2011, 71).

Pastaraisiais metais marginalijomis senuosiuose raštuose, epigrafijomis, proveniencijomis ir kitomis panašiomis temomis Lietuvoje daugiausia domisi jau minėtas Tomas Petreikis, Arvydas Pacevičius (žr. 2004), Angelė Mikelinskaitė (žr. 2011), Veronika Gerliakienė (žr. 2004), Domas Kaunas ir kt. 2011 m. pradžioje Lietuvos mokslų akademijoje vyko specialiai šiai temai surengtas seminaras „Epigrafika, arba įrašai senuosiuose leidiniuose: pranešimai, dialogai, kontaktai“ (žr. Šinkūnas, Triškaitė 2011).

1.4. Marginalijų tyrimų kryptys

Istoriškai susiklostė trys pagrindinės marginalijų tyrimų kryptys: *filologinė*, *istorinė* ir *knygotybinė*. Pastaroji tyrimo kryptis čia suvokiama kaip knygos istorijos disciplina, nepriskirtina istorinei tyrimo krypčiai. Skirtingų mokslų atstovai, į marginalijas žiūrėdami kaip į savo mokslinio tyrimo objektą, ieško sau vertingų dalykų. Labai dažnai visos čia išvardytos tyrimo kryptys susipina, tad marginalijų tyrimas tampa tarpdisciplininis dalykas. Dar viena labai mažai plėtojama tyrimo kryptis yra *mokslotybinė* – iš knygoje įrašytų, išspausdintų marginalijų mokslininkai gali gauti naudingų žinių tam tikros mokslo šakos (pavyzdžiui, medicinos, fizikos ir kt.) teorijai, istorijai (žr. Petreikis 2011, 75).

Filologinė tyrimų kryptis. Logiška, kad filologai patys pirmieji susidomėjo marginalijomis, atkreipė dėmesį į žymių rašytojų paliekamus priedašus. Vienas žymiausių rašytojų, mėgdavęs palikinėti knygoje savo pėdsakus ir dėl to labai išgarsėjęs, buvo Markas Twainas (tikrasis vardas – Samuelis Langhorne'as Clemensas) (1835–1910). Iš jo marginalijų skaitytojai ir tyrinėtojai (filologai) galėjo pažinti visai kitą garsaus rašytojo charakterio pusę. Knygos *Plutarch's Lives of Illustrious Men*, kurią iš graikų kalbos vertė Johnas Dreydonas, antraštiniame lape M. Twainas „pataisė“ paantraštę (paprastu šriftu atkartojamas knygos tekstas, kursyvu – rašytojo priedašas): „Translated from Greek *into rotten English* by John Dreydon and others. The Whole Carefully Revised and Connected *by an ass*“ (liet. „Iš graikų *į supuvusią anglų kalbą* vertė Johnas Dreydonas ir kiti. Viską kruopščiai apžiūrėjo ir susiejo *užpakalis*“) (žr. pav. Nr 3). Taip pat filologai ir literatai atkreipė dėmesį į M. Twaino žodyną: rašytojas jau tuomet vartojo žodį *vyruti* (angl. *dude*) (žr. The Mark Twain House & Museum).

Paveikslas Nr. 3. Marko Twaino ranka įrašyti žodžiai knygos antraštiniame puslapyje

T. Petreikio aprašomos istorinė ir knygotybinė marginalijų tyrimo kryptys bus apžvelgiamos trumpai, nes darbe marginalijos daugiausia nagrinėjamos filologiškai.

Istoriniai marginalijų tyrimai. Greičiausiai kaip vieną didžiausių žingsnių šia tyrimų kryptimi galima įvardyti Marinos Dimitrijenko ir Irinos Voicehivskos suformuluotą ir ne kartą enciklopediniuose leidiniuose įtvirtintą specialiąją istorijos discipliną, pavadintą marginalistikos vardu. Šios disciplinos objektas – „pogamybinės“ marginalijos: jų autorystė, forma, funkcijos, pobūdis, sukūrimas ir turinys. Pagal marginalistikos principus turėtų būti atliekama visų, ir kodikologinių, ir poligrafinių, marginalijų analizė, tačiau apsieinama be jų istorinės vertės nustatymo. Taip apeinamas knygotyrai svarbus suminis žvilgsnis į marginalijas (žr. Petreikis 2011, 77).

Knygos istorijos tyrimai. Teoriniai marginalijų tyrimai daugiausia grindžiami marginalijų tipologizavimo ir klasifikavimo pagrindu. Kodikologai, tyrinėjantys rankraštinių tekstų, turi labai senas Biblijos marginalijų tyrimo tradicijas. Dažniausiai, pasak T. Petreikio, kodikologai stengiasi aprėpti visus knygos ženklus, arba susitelkti ties viena ar keliomis tipologiškai artimomis grupėmis. Su kodikologiniais labai glaudžiai susiję poligrafiniai tyrimai, nes spausdintinė knyga perėmė visus rankraštinės knygos teksto organizavimo elementus.

Marginalijos šiuo metu įgauna vis daugiau svarbos tiriant skaitymo istoriją. Apie tai yra parašyta jau anksčiau minėta knyga *Marginalia. Readers writing in books* (H. J. Jackson). Skaitymo istorijos tyrimai bręsta kaip savarankiška knygos istorijos disciplina (žr. Petreikis 2011, 78–80).

1.5. Marginalijų atsiradimo priežastys

Marginalijų atsiradimo priežastys nėra tiksliai žinomos, tačiau aiškinimų esama įvairių. Vienas iš jų – žmogaus noras komentuoti, šiais laikais tai ypač akivaizdu interneto erdvėje, naujienų portaluose ir socialiniuose tinklalapiuose. Komentarai čia atlieka savotišką marginalijų vaidmenį, nes jie taip pat egzistuoja „šalia pagrindinio teksto“, tačiau kartu ir kuria, plečia teksto akiratį, išsako skaitytojo nuomonę autoriaus teksto atžvilgiu.

Kitas, šiek tiek įtikinamesnis ir praktiškesnis aiškinimas yra skaitytojo poreikis žymėti skaitomą tekstą. Šiuo atveju marginalijos atlikdavo knygos turinio vaidmenį, tik tas turinys būdavo sudaromas ne knygos pradžioje ar pabaigoje, o puslapių paraštėse. Viduramžiais dvasininkai kalbėdami labai dažnai argumentuodavo remdamiesi Šventuoju Raštu, kitų dvasininkų mintimis, todėl būtinai reikėdavo žymėti vietas, kur yra cituojama. Tuometinis skaitytojas vien teksto suvokimu taip pat neapsiribodavo – perrašinėdavo, rinkdavo esmines citatas, net ginčydavosi su knygos ar ankstesnės marginalijos autoriumi.

Amerikiečių filosofas Montimeris J. Adleris savo straipsnyje *Kaip žymėti knygas* (žr. Adler, 1940) nusako tris priežastis, kodėl skaitant yra būtina rašyti pastabas. Visų pirma, teigia profesorius, žymėjimasis padeda skaitytojui išlikti budriam, nenutolti mintimis nuo teksto. Žinoma, nereikia maišyti atpalaiduojančio turinio knygų su rimta, esminius klausimus gvildenančia ir idėjų suteikiančia literatūra. Antra, skaitymas kartu yra ir galvojimas, o galvojimas dažnai turi pasireikšti žodžiu – kalbant arba rašant. Galiausiai, pastabų rašymas skaitymo metu padeda prisiminti savo emocijas teksto atžvilgiu ir patį tekstą.

M. J. Adleris straipsnyje net pateikia „protingo ir vaisingo“ knygų žymėjimo būdų:

- pačių svarbiausių vietų pabraukimas (arba paryškinimas);
- vertikalios linijos paraštėse dar didesniai jau pabrauktų žodžių išryškinimui;
- žvaigždutės, rutuliukai ar kitokie piešinėliai naudojami labai taupiai pačioms svarbiausioms knygos vietoms sužymėti. Autorius siūlo kiekvieno puslapio, kuriame buvo pažymėta žvaigždutė ar kitoks piešinėlis, kampą užlenkti;
- skaičiai paraštėse autoriaus argumentams kokių nors klausimu sužymėti;
- puslapių numeriai paraštėse žymėti tai, kur dar knygoje autorius kalba ta pačia ar panašia kalba;
- terminų, frazių paryškinimas, apibraukimas;
- p a s t a b ų r a š y m a s k n y g o s p a r a š t ė s e : klausimų ir atsakymų žymėjimas šalia tam tikros pastraipos, sudėtingos ar išplėtotos pastraipos sutraukimas į vieną sakinį ir t. t.

Šitoks nuolatinis žymėjimasis lėtina skaitymą, tačiau tai tik dar viena priežastis, kodėl reiktų užsirašinėti pastabas. Būtent lėtas skaitymas padeda žymiai geriau suprasti knygos turinį ir įsiminti visą medžiagą ilgesniam laikui. Mokslininkas pažymi, kad tokių sužymėtų knygų negalima niekam skolinti, nes daugiau niekas, išskyrus patį pastabų autorių, negalės skaityti knygos netrukdomas užrašų.

2. MARGINALIJOS MIKALOJAUS DAUKŠOS *POSTILĖJE*

Marking of Books is FORBIDDEN

(žymėjimas knygoje DRAUDŽIAMAS)

užrašas ant kiekvieno Kembridžo bibliotekos stalo

Mikalojaus Daukšos *Postilėje* visos marginalijos yra poligrafinės, t. y. spausdintos taip pat kaip ir visas tekstas, tik mažesniu šriftu. Daugiausia marginalijų, neskaičiuojant nuorodų į *Senąją* arba *Naująją Testamentą*, yra lietuviškos, kelios – lotyniškos.

Be nuorodų, M. Daukšos *Postilėje* daugiausia aptinkamos pagrindinės marginalijos – glosos, rubrikos ir scholijos, kurios toliau bus analizuojamos detaliau. Scholijų pirmoje *Postilės* dalyje rasta tik kelios ir tos pačios tik iš dalies atitinka scholijų aprašymą. Rasti glosų pavyzdžiai pateikti prieduose. Marginalijų analizė paremta Carlo Jameso Grindley'aus klasifikacija. Atskirai analizuojant glosas, rubrikas ir scholijas, skyreliai skaidomi į dar kelis poskyrius pagal vaidmenį ir ryšį su pagrindiniu tekstu.

2.1. Glosos

Glosos pačia bendriausia prasme aiškina kalbą, padeda skaitytojui lengviau suprasti tekstą, paaiškina nesuprantamą žodį ar frazę, verčia iš užsienio kalbos; aptinkama ir išplėstų formų, kai verčiamas žodis ar sakinytis yra parafrazuojamas, išplečiamas arba sutraukiamas. Dar viena glosų paskirtis – taisyti kalbą. *Postilėje* yra nemažai glosų, kada tas pats žodis užrašomas kitaip. Tai leidžia manyti, kad autorius arba kitas prie knygos kūrimo prisidėjęs asmuo siūlo naują, kitokį tam tikro žodžio rašymo variantą. Tačiau, pasak Jurgio Lebedžio, jau prieš keliasdešimt metų kalbininkai, pastebėję *Postilėje* nevienodą kirčiavimą, pradėjo kelti klausimą, ar M. Daukša vienas išvertė *Postilę*, ar turėjo padėjėjų. Buvo teigiama, kad visos knygos kalba daro vieningą įspūdį, tačiau Daukšos vardą reiktų suprasti kaip Homero – apimančio kolektyvą. P. Skardžius, nuodugniau patyrinęs vertimą, kalbos skirtumus aiškino vertėjo noru prisitaikyti platesniam skaitytojų ratui – žemaičiams ir vidurio aukštaičiams. Tačiau visos prielaidos buvo paneigtos: tuo metu Žemaitijoje vargu ar buvo dvasininkų, kurie lietuviškai būtų mokėję taip pat gerai, kaip ir M. Daukša, o *Postilės* tituliniam puslapyje pažymėta, kad vienintelis vertėjas yra M. Daukša, lotyniškoje ir lenkiškoje prakalboje jis vertimą vadina savo paties darbu. Todėl nėra pakankamo pagrindo abejoti M. Daukšos autoryste (žr. Lebedys 1963, 231–233).

Iliustruojant *Postilės* pagrindinio teksto ir marginalijų kalbos įvairavimą, galima pateikti tokius pavyzdžius:

wiśfa – wiśsa (rašyba);

płabta – płaftaka (kirčiavimas);

adinos – wałandós (leksika).

Analizuojant šiuos skirtumus, galima kelti mintį, kad marginalijos galėjo atsirasti vėliau nei pagrindinis tekstas. Nuo originalia kalba parašytos *Postilės* iki jos vertimo praėjo nemažai laiko, o ir pats vertimas turėjo užtrukti, tad savaime aišku, kad vertėjas norėjo pavartoti populiariesnius, labiau suprantamus, naujesnius žodžius.

Mikalojaus Daukšos *Postilėje* aptinkamos glosos pagal jų atliekamą funkciją gali būti skirstomos į dar smulkesnes grupes (žr. Carlo Jameso Grindley'aus klasifikaciją): sinoniminės, gramatinės, supaprastinančios mintį ir atskleidžiančios tekste tiesiogiai nepasakytą mintį.

2.1.1. Sinonimika

Daugiausia glosų, esančių M. Daukšos *Postilėje*, su pagrindiniu tekstu sieja sinoniminis ryšys. Sinonimika čia esti keleriopa – pasirenkamas tinkamesnis žodis, senas žodis keičiamas naujesniu, ištisas pasakymas užrašomas trumpiau, suprantamiau. Kaip jau anksčiau minėta, sinoniminės glosos galėjo leisti tekstą lengviau suprasti skirtingų tarmių atstovams, (toliau pavyzdžiuose *m* – marginalija, išsamiau žr. prieduose):

DP 8,14m [βakalei] – málkos;

DP 11,22m [Sopuliu.] – kancziós;

DP 113,12m [Adinos.] – wałandós;

DP 144,1m [Wienturti.] – wienatiii.

Kaip matyti iš pavyzdžių, marginalijų autoriaus tikslas – daryti tekstą suprantamesnį kuo didesnei daliai skaitytojų. Šiuose pavyzdžiuose marginalijose rašomas žodis nėra naujesnis už pagrindiniame tekste esantįjį, greičiau atvirkščiai – pateikiamas tarminis, archajiškas, tuo metu labiau suprantamas žodis.

M. Daukšos gimtoji kalba – lietuvių, vaikystėje jis kitokios kalbos ir negirdėjo, o su pirmąja užsienio – lenkų – kalba susidūrė tik pradėjęs mokslus. Todėl *Postilės* vertimo į lietuvių kalbą autorius buvo aktyvus kovotojas už lygias savo gimtosios kalbos teises. Prie jo siekių dar prisidėjo ir po pasaulį pasklidusi Renesanso banga, kuri skatino tautinių kalbų įsigalėjimą. Turint galvoje šiuos faktus, galima neabejoti, kad M. Daukša stengėsi ir gryninti, puoselėti lietuvių kalbą. Tai jis darė įvesdamas naujesnius žodžius ar žodžių formas:

DP 1,6m [Geneio.] – kapôio;

DP 12,5m [nugabent.] – iwietót;

DP 34,2m [Apreiðkimas.] – užreikímo;

DP 90,1m [Rukbtis] – ráugas;

DP 168b(168),3m [aklumas.] – apiakimas.

Visi penki pavyzdžiuose pateikti marginalijų žodžiai aiškiai suprantami ir vartojami šiandien. Keturi šimtai metų pakeitė tik simbolių vartojimą. Jau tuomet M. Daukša jautė skirtumą tarp *kapoti* ir *genėti*. Pastarasis žodis – daug siauresnės reikšmės, tinkantis tik kalbant apie medžių ar krūmų šakų mažinimą, dailinimą, apie ką ir kalbama pagrindiniame tekste: „O kití wel kapôio bakás nuğ mēdzíu / ir klóio ant kiēlo“ (DP 1). Panašiai galima kalbėti ir apie *aklumo* – *apakimo* atvejį.

Taip pat marginalijoje vartojamas ir žodis *rūgštis*, kuris šiomis dienomis suprantamas kaip chemijos terminas. Skaitant pagrindinį tekstą („Teip dide ir ftebúklinga yra’ galíbe mōkflō Bažnícijos tikrōfios W. Chrištaus / kurís’ kaip ráugas primaišítas inğ trís ketwircziús mīltu / teip iisái iłáifas inğ tris dalís pašáulo lēgwai ir nepažintínái“ (DP 90), peršasi mintis, kad paraštėje pavartotas žodis nėra tinkamas, nes kalbama yra metaforiškai apie duonos gaminimo procesą, kur ir naudojamas raugas, o ne rūgštis. Tačiau lingvistiniu požiūriu tai – sinonimai, o naujesnio ir dalykiškesnio žodžio vartojimas – M. Daukšos pastangos turtinti kalbą.

M. Daukša sąmoningai stengėsi pateikti kuo įvairesnių sinonimų, siekdamas praturtinti lietuvių kalbą. Didžioji dalis sinonimų yra įpinti į pagrindinį tekstą, kai kurie – likę paraštėse. Sinonimų gausą *Postilėje* rodo toks pavyzdys:

DP 16,9m [Apkuopkimes / apwokimes / apluobkimes=] – apweyzdékimeš.

Čia autorius vienam žodžiui pateikia tris sinonimus. Be paraštėse užrašytų sinonimų galima paminėti ir pagrindiniame tekste randamų sinonimų. Labai turtinga žodžio *vargšas* sinonimika: *bėdulis*, *benamis*, *nuvargęs*, *pavargėlis*, *pavargėsis*, *rudulis*, *vargeta*. M. Daukša nesitenkina bespalviais, per daug bendros reikšmės originalo žodžiais, ieško tikslesnių lietuviškų atitikmenų, geriau išreiškiančių ir nusakančių kalbamą dalyką (žr. Lebedys 1963, 314).

2.1.2. Rašybos įvairavimas

Rašybos įvairavimas priskiriamas prie glosų dėl vienos pagrindinės priežasties – diakritinių ženklų vartojimas suteikia informacijos apie tam tikrų žodžių tarimą, taigi – ir apie pačią kalbą. Diakritiniai ženklai gali nurodyti ne tik kirčio vietą, bet ir balsių ilgumą, atvirumą:

DP 15,9m [L[i]n[x]m[i]be] giaruii.] – palinkfminimás gērūiu.

Šiuo atveju marginalijoje užrašytas žodis *giaruii* keičia pagrindiniame tekste esantį *gērūiu*. Be to, pagrindinio teksto žodyje matomas panašumas į dabartinę įvardžiuotinę būdvardžio formą: – *ūiu*. Kodėl paraštėje buvo užrašytas žodis, neturintis jokių diakritinių ženklų – neaišku.

Pastebėta tendencija parašėse vartojamuose žodžiuose atsisakyti diakritikų ne visada yra „regresinė“. M. Daukša kai kur vietoje grafemos [û], žyminčios dvibalsį <uo>, rašo ir dabar vartojamą grafemą [uo]:

DP 100,1m [Kurie ant uołos] – Kaip ūlīga arba akmenīga dirwa;

DP 147,11m [Wáifas ant nuodemiū.] – fukíu nūdemiū mûfu;

DP 181,1m [Vołos fkelde[e]io.] – ūłos fkeldeio.

Esti ir daugiau rašybos skirtumų, kada skiriasi tik rašmenų su diakritiniais ženklais vartojimas:

DP 13,1m [Ne prałos.] – n^a prałos;

DP 14,4m [Artimefni žeklai.] – artimefni / ir báišefni žékłai (apė kuriūs vrá tóii / bios dienós Ewangelíia) aní fáułas / mēnēfies / ir aní žwaiždzíú;

DP 84,21m [Szpangebergas.] – Spangebergas;

DP 92,11m [Patogu.] – patôgi;

DP 100,11m [Lobiei yra erfkeczei.] – idánt' lóbiei ir gêrēi kûno erfkeczéis;

DP 122,10m [Werkłmas Dweiopas.] – Dweiópa wérkłma;

DP 141,6m [Tai darikite] – Tatái daríkite;

DP 147,13m [Pawāizdas.] – powáizda;

DP 147,14m [Meile.] – mēiles;

DP 158,6m [Płaštaka.] – pláštaka;

DP 170,3m [Sžitái žmogus.] – Sžitái žmógus;

DP 209,1m [Samdinikas.] – šamdinikas;

DP 238(138),8m [Du weikału Dwafios.] – du wēikału Dwáfios.

Kaip matyti iš šių ir ankstesnių pavyzdžių, ne visada marginalijose yra kirčiuojamas pagrindiniame tekste nesukirčiuotas žodis, kartais (DP 147,13m) keičiamas yra diakritinis ženklas. Apskritai galima daryti išvadą, kad šio tipo marginalijų vartojimo atveju yra tikslinama rašyba.

2.1.3. Parafrazė

Parafrazės *Postilėje* yra vienos įdomiausių, tačiau jas sunku atskirti nuo rubrikų. Galima teigti, kad ir parafrazės, ir rubrikos bendrąja prasme atlieka labai panašią funkciją – glaustai nusako tam tikros pastraipos esmę. Tačiau parafrazė atlieka dar vieną glosoms priskiriamą funkciją: ji paaiškina išplėtotą sakinį, akcentuoja tai, kas, autoriaus nuomone, yra svarbiausia, žodžiui ar frazei pateikia sinonimą. Nenuostabu, kad patys svarbiausi dalykai dažniau ar rečiau kartojasi visoje tirtyje *Postilės* dalyje:

DP 149,13m [Kruwinas prákaitas.] – Ir tâpes eft prákaitas io kaip ßlakái krâuio íráwancžio žêmení:

DP 152,12m [Kruwuias Prakaitas.] – Ir páfkui pradéio kaiít krúwinu prâkaitu;

DP 10,5m [Kerßto.] – izğ ruítibes âtakiu trôßkai;

DP 80,11m [Atzagarus] kas tur didžiausia príefaki regís élsas didimę ímurte;

Apžvelgus šiuos pavyzdžius, matyti, kad visi jie gali atlikti ir rubrikos (temos) funkciją, nes trumpai nusako pastraipos esmę, įveda skaitytoją į tekstą. Tai labiausiai galima pritaikyti marginalijoms „Kruwinas prákaitas“ (kurios, beje, rašomos skirtingai), o marginalijos „Kerßto“ ir „Atzagarus“ yra labiau parafrazės nei temos, nes pagrindiniame tekste nėra vartojami panašūs žodžiai.

Vienas įdomiausių glosų pavyzdžių, taip pat priskiriamas parafravimui, kada marginalijos autorius pateikia informaciją, apie kurią nėra užsimenama pagrindiniame tekste. Galima teigti, kad ši parafrazė yra spėjimas, autoriaus pastebėjimas:

DP 96,6m [Moterimis.] – *fu tais kurie per iztiffa díéna dírbo*

Taigi plačiąja prasme parafrazes ir rubrikas (temas) būtų galima laikyti tą pačią funkciją atliekančiomis marginalijomis, tačiau klasifikuojant jos būtų skiriamos į skirtingas grupes atsižvelgiant į sinonimiškai vartojamus, parafrazuojamus žodžius.

Turint galvoje pagrindinę marginalijų funkciją – padėti skaitytojui – glosos čia pasitarnauja kaip skaitomo teksto supratimo pagalbinė priemonė, o sinonimų gausa kartu praturtina skaitytojų kalbą: „Apie šią savo vertimo ypatybę M. Daukša užsimena „Prakalboje į majonųjį skaitytoją“. Turėdamas prieš akis dvasininkus, kuriems reikia sugaišti nemaža laiko medžiagai ir žodžiams parinkti, ir norėdamas jiems padėti, taip pat ir kitus, kuriems savo vertimą skyrė, be to, turbūt ir lietuvių raštijos, literatūrinės kalbos poreikius, jis pažymėjo, kad žodžių gausumas knygoje „lengvai praturtins uolų skaitytoją“ (žr. Lebedys 1963, 308).

2.1. Rubrikos

Šiais laikais knygoje esančius skyrius atskiriame pagal skyrių pavadinimus, numeraciją ir pan. Mikalojaus Daukšos *Postilėje* šių elementų nėra, išskyrus didesnę perikopijų šriftą ir mažesnę pačių pamokslų. Šiuo atveju susigaudyti tekste padeda rubrikos. Tiesa, jos – ne tokios, kokias esame įpratę matyti. Paprastai *Postilėje* kiekviena pastraipa turi po rubriką, neretai – po kelias. Pagal jų funkcijas ir santykį su tekstu galima išskirti šias rubrikų grupes: įvadinės (tema), konstrukcinės (santrauka) ir apibendrinamosios. Dažniausiai pagal tokią tvarką jos atitinkamai ir išdėstomos šalia pastraipos vertikalčiai žemyn. Lengviausia atskirti įvadinės rubrikas, nes jos ir yra formuluojamos kaip mums įprastos temos (pvz. „Ka žimina rubai kunigišku prieg Mißei S.“ (DP 164), konstrukcinės rubrikos ir išvados atskiriamos sunkiau, nes dažnai būna išsidėsčiusios ištisai visoje pastraipoje. Neretai tokios marginalijos apsunkina ir temų identifikavimą.

2.2.1. Įvadinės rubrikos (temos)

Įvadinės rubrikos, kurios dar gali būti vadinamos temomis, yra panašiausios į šių dienų įprastus skyrių pavadinimus. Jaučiama šiokia tokia daroma intriga, būtinas tokių marginalijų bruožas – informatyvumas. Kadangi prieduose bus pateikiamos tik glosos (rubrikos ir nuorodos neįtraukiamos į priedus, nes tokiu atveju reikėtų kopijuoti ištisus *Postilės* puslapius), čia pateikiamas vieno *Postilės* puslapio pavyzdys, kokio prieduose nėra. Pavyzdyje aiškiai matosi temos ir šalia jos pagrindiniame tekste esančios pastraipos dėmė, marginalija atlieka būtiniausias funkcijas – yra glausta ir informatyvi:

DP 221(220),11m [Malda yra dāiktas ļabai didis.]

„Tatāi idānt’ ņu didēfnū noru darītumbim’ / dabotiš tūrime / ioģ maldā yā dāiktas ļabāi wiēgliwas / kurio ne wiēnas nōrint didžēufes Wießpatis nei dīdžtūris ant’ to paľaulo / gēdetis ne tuŗ. Neľķa ne prāľome žmōgu / be’ Diēwa: ka ir ņwēncžēufieii žmōnes ir galīgēufieii Karālus dāre. Ka iei žmōnes vž dīdē pagerbīma tuŗ / kađ gal’ prieiima turēt karālausp / idānt ka gaľētu iamīp īľprāľīt: kaipōģ’ toľi didēfnis pagerbimas ir garbē vra / turēt wiľľadōs prieiima Diewōp per mālķa.“

DP 221(220),15m [Melľtis dāiktas meľingas.]

„O ne tiekāi wiēgliwas arba dīdis dāiktas vrā melľtis / be’ ir meľingas īr mēľas. Neľ’ kas mēiľģefnio / kaip’ ņukaľbētiš ņu Diēwu / kaip’ prieľelumi / arba tēwas ņu ņunumi? Ir paragaut’ ľaľdūmo ģerībes io / kuri iĩľķai iždēio tiēmus / kuriē io bīos ir īam’ meldžēš?“

DP 221(220),19m [Małdā ļabāi naudiga.]

„Dābar ne tiektaī garbūs ir miēlas dāiktas yrā mēlftiś W. Diēwui / bet’ ir ļabāi naudīngas. Neŕŕa małdā wīŕsa īŕprāŕo / īr īgīie W. Ditwīep: teip’ ioġ ko žmoneŕiamp īr vž didžēuŕius pēnīgus ne gāuŕi / tatāi pēr małda īgīt galī: kaīp’ nūdemiu atļaidīma / małōne Diēwo / īŕminti / ŕweikāta / palīnkīminima / īr giwāta āmžina ant’ gālo.“

DP 221(220),23m [Małda dāiktas reikalingas.]

„Ant’ to / ne tiektaī naudīnga / bet’ īr reikalīga vrā małdā kiekwiēnām kaīp’ iau augŕczēus trumpāi parōdeś. Bet’ idant’ kas wārgumu ne īžkaŕbinētus / māłda vrā dāiktas tokļāi / kurfāi wīŕsūr īr wīŕŕadōs / īr nūġ kiekwiēno žmōgaus darīta gal’ būt:“

DP 221(220),27m [Małdā ne wargus dāiktas.]

„Ne tiektaī Baŕnīczioī’ / bet’ īr namiē / īr tūrguie / īr ļauke / īr ant’ pātaŕo / īr ant’ kiekwienōs wiētos. Kadāġ W. Diēwas vrā wīŕsūr / īr iemē giwēname / krūtīnames / īr eŕsmē. Ir ne tiektaī diēnos mēta / bet’ īr nākti / īr kiekwienōī’ wałandoī’ gal’ žmōgus mēlftiś / tai vra ŕīrdi īr dūma biŕŕōi W. Diēwōp. Ant’ gālo / kiekwiēnas žmōgus / ŕenās / īaunas / dīdžturis / grīnas / ŕwēikas / ligōnis / gal’ iei noi mēlftiś W. Diēwui.“ (DP p. 220)

Kaīp jau minēta, dēl specifinēs raišķos tokias rubrikas identifikuoti nēra sunku. Žemiau pateikti skyreliai įrodo, kaip tarpusavyje yra susijusios konstrukcinės ir apibendrinamosios rubrikos, kartu įtraukdamos ir įvadines.

2.2.2. Konstrukcinės rubrikos

Konstrukcinės rubrikos sunkiau atskiriamos nuo įvadinių ir apibendrinamųjų, kartais ir nuo glosų (parafravavimo). Šios rubrikos primena argumentų dėstymą ir yra tarsi nuorodos skaitytojui, parodančios teksto konstravimo procesą ar siužeto liniją:

DP 172,1m [Nukrižewoiimas.]

DP 172,6m [Pirmas žodis.]

DP 172,11m [Antras žodis.]

DP 173,1m [{T}r{e}czes žodis.]

DP 173,3m [Ketvirtas žodis.]

DP 173,5m [Penktas žodis.]

DP 173,7m [Šeštąs žodis.]

DP 173,9m [Sekmas žodis.]

Šis konstrukcinių rubrikų pavyzdys yra tipinis, kada temai atliepia toliau einančios rubrikos-numeravimai. Neretai tai būna ne žodžiai o tiesiog skaičiai:

DP 169,6m [Dewinios kanczios priegkoronaciei]

DP 169,9m [1.]
DP 169,10m [2.]
DP 169,11m [3.]
DP 169,12m [4.]
DP 169,13m [5.]
DP 169,14m [6.]
DP 169,15m [7.]
DP 169,16m [8.]

Devinto numerio nebėra, todėl galima spėti, kad tariamas pirmasis numeris (šiuo atveju – įvadinis) yra pati pirmoji rubrika „Dewinios kanczios priegkoronaciei“. *Postilės* pirmojoje dalyje aptiktas vienintelis pavyzdys, kai marginalijoje rašomas skaičius, o pagrindiniame tekste ties marginalija tas pats skaičius užrašomas žodžiu:

DP 218,23m [Wiena Dwalia Chrištaus] – Pirmieus
DP 218,27m [2.] – Antra
DP 219,3m [3.] – Trêczia
DP 219,5m [4.] – Ketwîrta
DP 219,8m [5.] – Pékta
DP 219,13m [6.] – Szêfta
DP 219,14m [7.] – Sekma
DP 219,15m [8.] – Aßma
DP 219,17m [9.] – Dewînta
DP 219,19m [10.] – Déßîmta
DP 219,20m [11.] – Ant' gâlo

Čia matyti, kad pirmoji marginalija yra kartu ir tema, ir konstrukcinė rubrika, nes ji įvardija pirmąjį teiginį, tik vietoje skaičiaus yra užrašytas žodis. Šalia pirmosios marginalijos pagrindiniame tekste užrašytas žodis „Pirmieus“. Skaitvardžio aukščiausiasis laipsnis vartojamas pirmojo teiginio išryškinimui, tekste kalbama apie esminius dalykus. Tokių išvardijimų, kada pirmasis skaitvardis yra aukščiausiojo laipsnio, *Postilėje* yra ne vienas, plg.:

DP 245,7m [Tris žimes falßiwuiu Pránaßu.]
DP 246,3m [Pirmeufe žime.]
DP 246,13m [Antra žime.]
DP 246,17m [Trecze žime.]

Panašių pavyzdžių pasikartojimas patvirtina spėjimus dėl pirmiausia įvardijamo svarbiausio teiginio su toliau einančiais mažiau svarbiais. Vietoje skaičių esama ir pagrindinių pasakojimo elementų (veikėjas, veiksmas, priežastis, pasekmės) išvardijimo:

DP 127,1m [Nedela kanczios Wießpaties.]

DP 127,4m [Kas kente.]

DP 128,1m [Kam kente.]

DP 128,3m [Nuog ko.]

DP 128,4m [Ka kenteio.]

DP 128,5m [Kodri{n}].]

Esama tokių konstrukcinių rubrikų, kurios tarsi kuria atskirą, trumpą pasakojimą šalia pagrindinio teksto. Be skaičių parašėse, tai vienos iš tipiškiausių rubrikų, pasitaikančių *Postilėje*. Šios rubrikos yra panašiausios į glosas (parafravimą):

DP 150,4m [Drařumas Petro.]

DP 150,6m [Prařegimai Petro.]

DP 150,8m [Nuopuolis Petro mumus ant pařifirgeiimo.]

DP 150,13m [Meiřumas Wieřpaties.]

DP 150,15m [Pamoksřas.]

Šios marginalijos yra išsidėsčiusios palei visą pastraipą, taip lygiagrečiai kurdamos atskirą pasakojimą. Pagrindinė tokių rubrikų funkcija – informatyvumas. Skaitytojas, dažniausiai kunigas, skaitydamas pamokslą, turi būti nuolat informuotas apie dėstymo vystymąsi, ypač jei pamokslas pradedamas ne nuo pastraipos pradžios.

Galima įžvelgti ir dar vieną konstrukcinių rubrikų funkciją. Skaitant visą tekstą, pastebima, kad tokių pačių marginalijų pasitaiko ne po vieną kartą, tad galima daryti išvadą, kad šios rubrikos yra konstrukcinės visos knygos atžvilgiu (akcentuojami patys svarbiausi aspektai):

DP 6,9m [Kodel ta Euangelia ř{a} diená řkaito.]

DP 114,1m [Kodrin řita Ewa{n}gelia řia dienu řkaito.]

DP 206,9m [Kam řita Ewaugelia řia diena řkaito.]

DP 241,1m [Kodrin řita Ewangelia řia diena řkaito.]

DP 252,9m [Kodriř řita Ewangelia řia diena řkaito.]

DP 149,13m [Kruwinas prákaitas.]

DP 152,12m [Kruwiusas Prakaitas.]

DP 160,11m [Nekařte Wieřpaties]

DP 164,3m [Nekařte W.]

DP 168a(168),18m [Nekařte W.]

DP 167b(167),14m [Ne kařte W]

Kaip matyti iš pavyzdžių, marginalijų autorius norėjo pažymėti svarbiausius *Postilės* dalykus: jos reikalingumą ir naudą skaityti šiandien, Dievo nepelnytą kančią. Taip pat iš šių rubrikų aišku, kad ir pagrindiniame tekste nemažai kalbama šiomis temomis. Pastarieji

pavyzdžiai puikiai parodo, kaip galima numanyti, kas parašyta tekste, jo nėra neskaicius – tai ir yra viena pagrindinių rubrikų funkcijų.

2.2.3. Apibendrinamosios rubrikos

Apibendrinamosios rubrikos gali būti suprantamos kaip tam tikros išvados, autoriaus pasižymėjimas, apie ką buvo paskutinė pastraipa, kad nebereiktų skaityti jos iš naujo. Dar vienas apibendrinamųjų rubrikų bruožas – padėtis; paprastai tokios rubrikos atsiduria ties pastraipos pabaiga:

DP 105,15m [Erðkce{3}ei yra to paðáu lo rupini mai / łobiei / ir gerei.]

DP 112,30m [Kurie páfnikauie turi twárditið ne tiekai nuog meßfos / nuog {w}ino / bet ir {n}uog kittu [g]eriu wálgi{m}u]

DP 145,3m [Kanczios Wießpaties Chrißtaus Wißfotines buwo.]

Kai kurios apibendrinamosios rubrikos yra tarsi patarlės, priežodžiai ar pasakymai:

DP 155,7m [Piktefnis piktas ant pikto neg gieras ant giero.]

Pasitaiko, kad marginalijos, esančios šalia konkrečios pastraipos, apima ir įvadinę, ir konstrukcinę, ir apibendrinamąją rubrikas. Esančios visos kartu jos sudaro bendrą visumą ir atskirai po vieną neanalizuojamos:

DP 109,6m [Kaip páfnika[u]t kaip ßi ámžia tułais budais gwałtatawoies.]

DP 109,12m [Kurie páfnikai yra naudingi.]

DP 109,16m [Páfnikas Dwafißkas ant ko reikalingas.]

DP 109,23m [Drin kuriu gału páfnikaut.]

DP 162,1m [Moterißke pagundá.]

DP 162,5m [Dukáuni[e]ii turi fergeti[s] moteru.]

DP 162,8m [Pikta drauge kaip žalinga yra.]

Kaip jau minėta Carlo Jameso Grindley'aus klasifikacijoje, viena pagrindinių marginalijų funkcijų yra palengvinti knygos skaitymą. Paanalizavus *Postilėje* aptiktas rubrikas, darytina išvada, kad didžiausią darbą atlieka būtent įvadinės, konstrukcinės ir apibendrinamosios rubrikos. Jos padeda skaitytojui nepasimesti tekste, sekti įvykius ar dėstymą. Analizuojant šios *Postilės* dalies rubrikas dar smulkiau, jų skirstymą būtų galima praplėsti dar keliomis šakomis: kai kurios antraštės, tikėtina, turėtų paantraštes, o konstrukcinės rubrikas būtų galima smulkiau skirstyti pagal jų ryšį su pagrindiniu tekstu.

2.3. Scholijos

Mikalojaus Daukšos *Postilėje* scholijos nėra tokios, kokios buvo aprašytos darbo teorinėje dalyje. Tai greičiau priartėjimas prie šio marginalijų tipo, nes scholija turėtų nesiremndama tekstu istoriškai, sociologiškai, kultūriškai ar kt. aiškinti kurį nors teksto reiškinį, todėl I *Postilės* dalyje rastas kai kurias marginalijas scholijomis galima laikyti tik iš dalies.

Šios scholijos yra tam tikras tekste įvardijamo reiškinio mokslinis pavadinimas, tad galima teigti, kad lentelėje pateiktos marginalijos skaitytoją supažindina su bendriniu, tiksliau tekste minimo reiškinio pavadinimu:

Eil Nr.	Marginalija	Pagrindinio teksto, esančio ties marginalijos vieta, nuorašas
1.	DP 172,4m [Titułas ant DP 172,5m križėus.]	Iefus Nazarenas Karâlus Žîdu
2.	DP 180,12m [Vžtemimas DP 180,13m ľáuľes.]	ant' kurió patí ľáuľe iau toléus ne gaľeio weizdét: ir ant' ľúdiimo garbés Wießpatíés mûfu
3.	DP 180,18m [Drebeiimas DP 180,19m žemes.]	Trêczia žimé būwo / ioğ žeme wirpêio

IŠVADOS

Aptarus marginalijas kaip svarbų ir informatyvų senuosiuose raštuose dažnai pasitaikantį knygos elementą, jų skiriamuosius bruožus, tyrimo istoriją ir raidą ir ištyrus Mikalojaus Daukšos *Postilės* pirmosios dalies marginalijas, galima daryti tokias išvadas:

- iš esmės yra nusistovėję du požiūriai į marginalijas, randamas knygoje nepriklausomai nuo jų pobūdžio (rankraštinės ar poligrafinės) – vienu atveju tai pastabos, esančios šalia teksto, kitu atveju – tai visi knygos elementai, išskyrus pagrindinį tekstą;
- tikslią marginalijų klasifikaciją sudaryti yra sudėtinga ne tik dėl skirtingo mokslininkų ir tyrėjų požiūrio į jas, bet ir dėl labai didelio kiekio knygų, kuriose galima atrasti vis naujų marginalijų tipų. Lieka neišspręstas klausimas, ar marginalijas iš viso įmanoma suklasifikuoti taip, kad vienas skirstymas be jokių modifikacijų tiktų visoms knygoms;
- poligrafinės marginalijos – senosios knygos elementas, labai svarbus knygos istorijai. Darbe analizuojamos *Postilės* pirmosios dalies marginalijos, skirstomos į tris pagrindines grupes: glosas, rubrikas ir scholijas. Pagal specialiai susidarytą marginalijų klasifikaciją šios grupės dar skirstomos į pogrupius pagal atliekamas funkcijas. Atlikus tyrimą, daroma išvada, kad Mikalojaus Daukšos *Postilės* marginalijos dažniausiai atlieka pagalbinę funkciją – nurodo, kas pasakojama tam tikroje pastraipoje, paaiškina kitos kalbos, neaiškios tarmės žodį, informuoja, iš kurio šaltinio yra cituojama. Kita marginalijų paskirtis – tai galimybė *Postilės* vertėjui M. Daukšai knygos paraštėse parodyti skaitytojui lietuvių kalbos grožį, jos žodyno turtingumą;
- visų Daukšos *Postilėje* fiksuotų marginalijų – glosų, rubrikų, scholijų – vėliau knygų leidyboje buvo palaipsniui atsisakoma. XIX a. rasti knygų su marginalijomis jau gana sudėtinga. Marginalijų išnykimas aiškinamas tokiomis priežastimis: rubrikų atsisakyta, nes jos, bėgant laikui ir tobulėjant spausdinimo galimybėms, modifikavosi į šiuo metu mums įprastus skyrių ir poskyrių pavadinimus, glosų, kurios aiškina kalbą, nebereikėjo įsitvirtinus bendrinei lietuvių kalbai, scholijos tiesiog persikėlė į išnašas;
- išsamiam senųjų raštų marginalijų vaizdui susidaryti reikėtų ištirti kuo daugiau senųjų šaltinių tekstų. Verstinių tekstų marginalijų tyrimui būtinas lyginimas su originalo marginalijomis;

- šiomis dienomis marginalijos įvairiose knygose gyvuoja daugiausia įrašytos ranka. Ypač daug medžiagos rankraštinų marginalijų tyrimui galima rasti bibliotekose, asmeninėse knygų kolekcijose, archyvuose.

ŠALTINIS IR LITERATŪRA

Šaltiniai

DAUKŠA, Mikalojus. *Postilė*. [interaktyvus]. Vilnius, 1599. 627 p. UDK 252.8 [žiūrėta 2012-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=23538>>.

Lietuvių kalbos institutas. Mikalojus Daukša, „Postilė“ [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2012-05-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=2>>.

Literatūra

ADLER, Mortimer J. *How to Mark a Book* [interaktyvus]. JAV, 1940 [žiūrėta 2012-04-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.tnellen.com/cybereng/adler.html>>.

ALEKNAVIČIENĖ, Ona. Apie senuosius Lietuvos spaudmenis. *Knygotyra*. T. 46, (2006), p. 279–294. ISSN 0204-2061.

ALEKNAVIČIENĖ, Ona; GRUMADIENĖ, Laima; GURSKAS, Albertas; SKIRMANTAS, Petras; STROCKIS, Mindaugas; TUMASONIS, Vladas. *Lituanistinis šriftas „Palemonas“*. Vilnius: Tautinių bendrijų namai, 2005. ISBN 9955-546-22-0.

British Museum, Department of Printed Books. *Catalogue of Printed Books*. London, Great Britain: W. Clowes and Sons, 1882-1886.

GOTKIN, Kevin. *Dead Media Archive* [interaktyvus]. NYU Dept. of Media, Culture, and Communication [žiūrėta 2012-04-23]. Prieiga per internetą: <<http://cultureandcommunication.org/deadmedia/index.php/Marginalia>>.

GERLIAKIENĖ, Veronika. Trumpieji Vilniaus bažnyčių įrašai: klasifikacijos ir apibrėžties problemos. *Literatūra*. T. 46 (3) (2004), p. 99–106.

GRINDLEY, Carl James. Reading Piers Plowman C-Text Annotations: Notes Toward the Classification of Printed and Written Marginalia in Texts from the British Isles 1300–1641. *The Medieval Professional Reader at Work: Evidence from Manuscripts of Chaucer, Langland, Kempe, and Gower*. English Literary Studies, University of Victoria, 2001, p. 73–143.

JACKSON, H. J. *Marginalia. Readers writing in books*. USA: Yale University Press, 2001. 324 p. ISBN 0-300-08816-7

LEBEDYS, Jurgis. *Mikalojus Daukša*. Vilnius, 1963.

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2012-05-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=120&inlanguage=lt>>.

LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. Knygos ženklų marginalijos. *Knygotyra*. T. 42 (2004), p. 93–104. ISSN 0204-2061.

LUARD, Henry Richard. *Catalogue of Adversaria and Printed Books Containing MS. Notes Preserved in the Library of the University of Cambridge*. Niujorkas, JAV, 1864.

LŪŽYS, Sigitas. Knygos nuosavybės ženklai kaip knygos kultūros istorijos šaltinis. *Knygotyra*. T. 42, (2004), p. 50–59. ISSN 0204-2061.

MIKELINSKAITĖ, Angelė. Įrašai Juozo Miltinio asmeninės bibliotekos knygoje. *Knygotyra*. T. 57 (2011), p. 239–245. ISSN 0204-2061.

PACEVIČIUS, Arvydas. Senujų knygos nuosavybės ženklų tipologija. *Knygotyra*. T. 43, (2004), p. 50–57. ISSN 0204-2061.

PETREIKIS, Tomas. Marginalijos kaip knygos istorijos šaltinis: istoriografinis aspektas. *Knygotyra*. T. 57, (2011), p. 67–85. ISSN 0204-2061.

PROVENIENCIJOS. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka [interaktyvus]. Vilnius [žiūrėta 2012-05-10]. Prieiga per internetą: <<http://proveniencijos.lnb.lt/apie-proveniencijas/>>.

ŠINKŪNAS, Mindaugas; TRIŠKAITĖ, Birutė. Lietuvos mokslų akademijos seminaras „Epigrafika, arba įrašai senuosiuose leidiniuose, dokumentuose ir paminkluose: pranešimai, dialogai, kontaktai“. *Archivium Lithuanicum* 13, (2011), p. 369–384. ISSN 1392-737X.

Tarptautinių žodžių žodynas [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.tzz.lt/>>.

NIKOLOVA-HOUSON, Tatiana Nikolaeva. *Margins and marginality: Marginalia and colophons in South Slavic manuscripts during the Ottoman period, 1393–1878*. (daktaro disertacija). The University of Texas at Austin, 2008.

The Mark Twain House & Museum [interaktyvus]. Connecticut, JAV. [žiūrėta 2012-05-13]. Prieiga per internetą: <<http://marktwainhouse.blogspot.com/2010/01/mark-twains-marginalia.html>>.

VLADIMIROVAS, Levas. *Knygos istorija*. Vilnius: Mokslas, 1979. 544 p.

Webster's Online Dictionary [interaktyvus]. Niujorkas, JAV: Princtono universitetas [žiūrėta 2012-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.websters-online-dictionary.org/definitions/MARGINALIA>>.

Studijų programa – *Lietuvių filologija (specializacija – leidyba)*.

Vardas, pavardė – Benas Jankauskas.

Darbo pavadinimas – „Mikalojaus Daukšos *Postilės* marginalijos“.

Darbo pavadinimas anglų kalba – „Marginalia in Mikalojus Daukša's *Postilla*“

Darbo vadovas – prof. dr. Bronius Maskuliūnas.

Darbo gynimo data – 2012-06-04.

Pagrindiniai žodžiai: marginalija, postilė, glosa, rubrika, scholija, poligrafija.

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): marginalia, postilla, gloss, rubric, scholia, poligraphy (printed marginalija).

SANTRAUKA

Marginalijos – vienas įdomiausių knygos elementų tiek M. Daukšos *Postilėje*, tiek ir visose kitose senosiose knygose visame pasaulyje. Šiuo metu jų tyrimams skiriama vis daugiau dėmesio.

Bakalauro darbe aptariamos marginalijų klasifikavimo galimybės, tyrimo istorija ir raida, tyrimo kryptys siejant teorinę medžiagą su darbo šaltiniu. Kadangi marginalijos Lietuvoje dar tik pradedamos tirti, darbas iš dalies skirtas supažindinimui su šiuo knygos elementu.

Darbe analizuojamos *Postilės* pirmosios dalies marginalijos, skirstomos į tris pagrindines grupes: glosas, rubrikas ir scholijas. Pagal specialiai susidarytą marginalijų klasifikaciją šios grupės dar skirstomos į pogrupius pagal atliekamas funkcijas. Atlikus tyrimą, daroma išvada, kad marginalijos Daukšos *Postilėje* dažniausiai atlieka pagalbinę funkciją – nurodo, kas pasakojama tam tikroje pastraipoje, paaiškina kitos kalbos, neaiškios tarmės žodį, informuoja, iš kurio šaltinio yra cituojama. Kita marginalijų paskirtis – tai galimybė *Postilės* vertėjui M. Daukšai knygos paraštėse parodyti skaitytojui lietuvių kalbos grožį, jos žodyno turtingumą.

Darbo priede pateikiama 120 įdomiausių marginalijų – glosų – pavyzdžių, kuriuose matomas tiesioginis ryšys su pagrindiniu tekstu.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)

Marginalia are one of the most interesting elements of the book not only in *Postilla* by Mikalojus Daukša, but also in books worldwide. Currently, researches based on marginalia attract even more attention.

Research of the final work contains theory of classification and development of similar researches. As this work is fresh in Lithuania, the goal of introducing marginalia should be considered too.

Analyzed marginalia are divided into three main groups: glosses, rubrics and scholias. By special classification of marginalia of this book, groups are divided into subgroups. Analysis shows that marginalia in *Postilla* by M. Daukša help reader to understand the text easily. Other function of marginalia of this book is that the author can show the beauty and riches of his language.

In the appendix of the work there are 120 most interesting examples of glosses, where the relation between text and marginalia is shown.

I. PRIEDAS

Šiame priede pateikiamos Mikalojaus Daukšos *Postilės* pirmosios dalies (p. 1–376) g l o s s . Kaip jau minėta, prieduose nepateikiamos jokios kitos marginalijos, nes norint atskleisti jų santykį su pagrindiniu tekstu reikėtų kopijuoti ištikus *Postilės* puslapius.

Marginalijos prieduose surašytos eilutėmis pagal originalą.

Žymėjimų paaiškinimai:

DP – santrumpa sudaryta iš autoriaus (vertėjo) pavardės pirmosios raidės ir knygos pavadinimo pirmosios raidės (Poſtilla CATHOLICKA Per Kúnigá MIKALOIV DAVKSZ{A})

1,1; 1,2 ir t. t. – pirmo puslapio pirma, antra ir t. t. marginalija.

m – marginalija.

[] – vienos marginalijos pradžia ir pabaiga.

{ } – žymimos raidės, skyrybos ar kitokie ženklai, kai originale nesimato aiškiai, yra nutrupėję dažai – likęs tik ženklo fragmentas.

[] – žymimi ženklai, kurie visiškai nesimato originale.

= – žymimas žodžio kėlimas (tiksliai pagal originalą).

+ – žymimas žodžio kėlimas, kai originale nėra kėlimo ženklo, norint parodyti, kad tai tas pats žodis.

Eil. Nr.	Marginalija	Pagrindinio teksto, esančio ties marginalijos vieta, nuorašas
1.	DP 1,6m [Geneio.]	kapôio
2.	DP 4,4m [Aukſtieiam]	wirbutíniam
3.	DP 4,8m [Iſmitimas.]	vŕguldimas
4.	DP 5,1m [budrei.]	brûkanai
5.	DP 7,13m [{d}rebeiimu.]	žeme lumpéiimu
6.	DP 8,5m [Drebedami]	wirpédami
7.	DP 8,14m [ſakalei]	máikos
8.	DP 9,7m [Mikliaſnio.]	kietėſnio neí ſtiprėſnio
9.	DP 10,5m [Kerſto.]	iŕŕ ruſtibles âtakiu trôſkai
10.	DP 10,13m [Baĩsus.]	baugíus
11.	DP 10,15m [Baĩfeufsis.]	báugufsiſ
12.	DP 11,4m [Paſkadintiei]	paſkadintiei
13.	DP 11,5m [Vgnis am=] DP 11,6m ſiná.]	u kûnu / ir ſu dûſia gułét anoi' vgniiė / ir dekti tũ intimpós / o niekad' nė ſudėkti / ir imftitiſ bė palaubós ſu liepſnomiſ ámŕinomiſ

14.	DP 11,22m [Sopuliu.]	kancziós
15.	DP 12,5m [nugabent.]	īwietót
16.	DP 12,15m [Patoguma.]	Ir pašsāke iīēmus priliginīma
17.	DP 13,1m [Ne prašos.]	nē prašóks
18.	DP 14,4m [Artimefni DP 14,5m žeklai.]	artimefni / ir bāifeŋi žékłai (apé kuriūs vrá tóii / βios dienós Ewangelīia) ant fáutes / mēnefies / ir ant žwaiždzíu
19.	DP 15,7m [Imertis.]	patí gíltine / arba mirtís
20.	DP 15,9m [L[i]n[x]m[i]be] DP 15,10m giaruiu.]	Weizdékiž koksái ténai bus pagēdinimas piktūu / o palinklminimás gērūu
21.	DP 16,8m [Drin.]	Ey del' Wieβpaties Diewo
22.	DP 16,9m [Apkuopki= DP 16,10m mes / apwo= DP 16,11m kimes / ap= DP 16,12m luobkimes=]	apwevzdékimeš / pašsiegékimes ir kłausikime ^a
23.	DP 16,14m [Meiļu.]	mévłiga
24.	DP 17,8m [Apβwieftu.]	apłteptūu
25.	DP 17,11m [Tiemnicžoiē]	ławáwala giwéno
26.	DP 18,5m [Žiwa te.]	iłcioiē ^a
27.	DP 18,8m [Giwenan= DP 18,9m cžia.]	łánczia
28.	DP 18,10m [Patekančža]	nužégenczia
29.	DP 18,25m [kalei[i]m[a]s]	kaliné
30.	DP 18,26m [łunciugay]	nev łavtav / nev pánczew
31.	DP 18,31m [Atprowit.]	atatéift'
32.	DP 34,2m [Apreiβki= DP 34,3m mas.]	užreiβkímo
33.	DP 38,1m [Wiłsomns DP 38,2m žmonemus.]	wiłsai lāudii
34.	DP 38,7m [abžiedotiuis]	fwōdbos
35.	DP 39,3m [łtouo]	užłtotú
36.	DP 41,7m [cieļu.]	iβtiłsu Sakramentu
37.	DP 42,2m [tapē eft]	Wiłsí dáyktai per ii stóioš ir be io / neštóios nīe kas / kas stóieš eft
38.	DP 45,2m [uopłiaute]	nōprepe
39.	DP 45,3m [nopšiante]	āpβwiete
40.	DP 45,5m [žiburis]	βwiefibe

41.	DP 47,1m [tapės eft]	Nūg Téwo garbės notfódamas nauiú redu ir nauiu vžgimimu eft pagimdítas.
42.	DP 47,2m [Prowomus]	tiefómús
43.	DP 48,1m [Tapei.]	ftóieis
44.	DP 49,4m [iðmiuties]	prôto
45.	DP 51,4m [Waydus.]	barnis; priéðtarawimo
46.	DP 60,8m [Nekrutinaš]	ižg wietos niekad nêwifka
47.	DP 80,11m [Atzagarus]	kas tur didžiausia þrîefaki regið élsas didime ímurtę
48.	DP 82,6m [Skedet.]	ftębetið
49.	DP 84,21m [Szpangeber+ DP 84,22m gas.]	Spangebergas
50.	DP 86,8m [Tai wiífa.]	wiísa
51.	DP 90,1m [Rukðtis]	ráugas
52.	DP 90,27m [Tapes vra.]	tai eft / idánt' tikētu inğ Díewa kurfái ftóioð žmôgumi
53.	DP 92,11m [Patogu.]	patôgi
54.	DP 94,10m [Smerti.]	giltine
55.	DP 94,16m [Pamfta.]	ðrawílse
56.	DP 95,4m [Ruzgeio]	murmêno
57.	DP 95,5m [Wií sokeme. DP 95,6m Amže D[i]e= DP 95,7m was žmogu.]	Ir kaip' kiekwi{e}namé ámže to paíaulo / teip' wel ir kiekwienie amže. žmôgaus kwîeczė. W Díewas žmoníú . Idánt' iam' tarnáutu.
58.	DP 96,2m [piktis błož= DP 96,3m nas.]	mêtra / pîktis meíei / ir wílus yra / kas nórint ant' to paíaulo dâiíaus regið.
59.	DP 96,4m [Abłudnafciu]	ðcziepélús
60.	DP 96,6m [Moterimis.]	íu tais kurie per ížtiífa díéna dírbo
61.	DP 97,3m [Skubinos.]	ftéigeð
62.	DP 97,6m [Vžtroðkuno.]	núímeíke ia
63.	DP 97,13m [Vžtroðkunti]	núímelkti êst / ir nótnėba waiíeus
64.	DP 98(103),13m [Práftas.]	flaptés
65.	DP 100,11m [Lobiei yra DP 100,12m erðkeczėi.]	idánt' lóbiei ir gêrei kûno erðkeczėis
66.	DP 100,1m [Kurie ant DP 100,2m uołos]	Kaip úlínga arba akmeníga dirwa
67.	DP 100,13m [Burfinikai DP 100,14m lóbiu]	Ir pamatík ioğ du dáiktu íu lóbieis íudėio nêgandus ííelwartus arba ápmaudus / ir anús ant þrâðžios o tús úžpakaliie padėio

68.	DP 101,11m	[Vžmikļeiūs.]	vžkiētīkite
69.	DP 102,3m	[Nefuprato.]	ne žinōio ka īiēmus biļōtu
70.	DP 102,13m	[Per cielu.]	perīžtišsus metūs
71.	DP 102,14m	[Raŭkašis.]	priēsakis
72.	DP 104,1m DP 104,2m	[Dabokis / Dabokis.]	atpirkēie
73.	DP 104,3m	[Nufideŭsi.]	ŭgriēbīfi
74.	DP 104,4m	[Pragato.]	pēkļa
75.	DP 104,5m	[Pragaru.]	
76.	DP 104,11m	[Patarinimo.]	išmintīēs
77.	DP 107,14m	[Pálnikawo.]	álkinoš
78.	DP 113,12m	[Adinos.]	wałandós
79.	DP 114,13m	[Newaloie{e}]	nūdemeie
80.	DP 119,3m DP 119,4m	[Ginkļas priēš welina]	W. Chrištus vra toli ŭtiprešnis vž welina
81.	DP 122,7m	[Liekorius]	ligōnis
82.	DP 122,10m DP 122,11m	[Werkļmas Dweiopas.]	Dweiópa wérkļma
83.	DP 134,13m	[Iŭnauia.]	ir náuia nōbažnuma
84.	DP 141,6m	[Tai darikite]	Tatái darīkite
85.	DP 141,12m DP 141,13m DP 141,14m	[Chrištus in= ītāte po a= biem.]	Chrištus ītāte po abíem' īpatinem'
86.	DP 142,28m	[Wartoiimas]	wartōiima; wartōie žimē wienībes
87.	DP 144,1m	[Wienturti.]	wienatīii
88.	DP 146,1m	[A{t}dawimu.]	atpirkímú
89.	DP 146,5m	[Paŭkadiuima]	paŭmerkíma; atlēidíma
90.	DP 146,6m DP 146,7m	[Gerodari= mus.]	gerībes io
91.	DP 147,2m	[Didžewimo.]	βlōwes
92.	DP 147,11m DP 147,12m	[Wáīŭtas ant nuodemiū.]	kaip' brágeuŭes krāuīes ŭnāūs Diéwo ŭu teip' didē méiŭla vž mus praliētas? Kurŭsái dideŭnis wáīŭtas / ant' izgīdimu zaiždú / ŭukíu nūdemiū mūŭu
93.	DP 147,13m	[Pawāizdas.]	powāizda
94.	DP 147,14m	[Meiŭe.]	mēiŭes
95.	DP 147,15m	[Páduxis.]	pádukfiop

96.	DP 149,13m [Kruwinas DP 149,14m prákaitas.]	Ir tâpes eft prákaitas io kaip ðlakái krâuio íráwanczio žêmei.
97.	DP 152,12m [Kruwuias DP 152,13m Prakaitas.]	Ir páfkui pradéio kaiŧ krúwinu prákaitu.
98.	DP 157,15m [Kaiphóðeíp.]	Kaiphóðeufp
99.	DP 158,6m [Płáðtaka.]	płáðtaka
100.	DP 158,9m [Subudawo= DP 158,10m fiu.]	paftatífsiu
101.	DP 162,1m [Moteriðke DP 162,2m pagundá.]	mótériðko pakûrftimo ir pagûndimo
102.	DP 164,17m [Paímerkimo.]	pažûdimo
103.	DP 168a (168), 19m [Skreifte.]	purpûros rûba
104.	DP 168b(168),3m [aklumas.]	apiakímas
105.	DP 168a(168),20m [Szitai žmo= DP 168a(168),21m gus.]	Szitái žmôgus
106.	DP 170,3m [Szitai žmo= DP 170,4m gus.]	Szitái žmógus
107.	DP 170,15m [Iðdawimas DP 170,16m ant mirties.]	iðdawímo ant' ímerties
108.	DP 171,19m [Kartus geri+ DP 171,20m mas Wieß=	dáwe iam gert wína fu mirá ir fu tulžimí fum aiðita
109.	DP 175,22m [Supiktada= DP 175,23m reis.]	fu piktadéiomis yrá palígintas
110.	DP 181,1m [Vołos íkeld[e]+ DP 181,2m io.]	ûłos íkêldeio
111.	DP 207,19m [Chriŧtus pá= DP 207,20m žiŧta awis DP 207,21m fâwas.]	Nes' idánt' awis W. teip' tobuléi pažintú Chriŧtu / kaip' iisái pažíŧta Diéwa Téwa fawa: bei' kaip' tarp' Téwo ir Sunáus bedrá pažintís / teip' wel' tarp' piemenés Chriŧtaus ir awíu io.
112.	DP 209,1m [Samdini= DP 209,2m kas.]	ŧamdiniŧas
113.	DP 237(137),14m [Paíinkímin= DP 237(137),15m toie]	paíinkímintoie
114.	DP 238(138),8m [Du weikaŧu DP 238(138),9m Dwáfios.]	du wêikaŧu Dwáfios
115.	DP 239,1m [Sadora be= DP 239,2m dra.]	íuderêiimas tarp' žmoniú

116.	DP 244,1m DP 244,2m DP 244,3m	[Nuodemes yra támfu= mai.]	Nūdemes tamsībemis wadína / ioğ wêda ant amžinú tamsíbiu
117.	DP 248,6m	[Ožei.]	Beĩ iei áwis féna ganíkła niekú wêrcze
118.	DP 250,12m DP 250,13m DP 250,14m	[Ant atštoii= mo nuog pi= kto.]	ant nułaugoiimoś píkto
119.	DP 253,4m DP 253,5m	[Wiena Die= wífte.]	Wíenas yr' Diéwas
120.	DP 258,3m	[Zmones.]	laudís

Mikalojaus Daukšos *Postilės* puslapio struktūros paaiškinimas

Marginalios

Kaip jau anksčiau minėta, kai kurie mokslininkai marginalijoms priskiria viską, išskyrus pagrindinį tekstą, taigi: marginalijas, kolontitulus, kustodus ir net iliuminacijas, nors jos yra ir ne parašėse, tačiau argumentuojama tuo, kad tai tėra tik šalutinis teksto pagražinimas.